

Lietuvos archeologijos draugija
Lietuvos istorijos institutas
Klaipėdos universitetas

L I E T U V O S

ARCHEO*logija* 33

TOTU LIEUVOS KULTŪRINIS IR MATERIAЛIS HERITAGE
THE EASTERN LITHUANIAN CULTURAL AND MATERIAL HERITAGE

ARCHEOLOGIJOS IR MATERIAЛIOS IŠLAIKYMO METODAI
ARCHAEOLOGICAL AND MATERIAL HERITAGE PRESERVATION METHODS

GALVIO RAMPOS STŪMINTIŲ PAKILIMŲ IŠLA
THE SWINGING SWAYING OF THE GATES OF THE GATEHOUSE

SAULĖS IŠOLIŪS PROFILIAI, ZEMININKAI
THE SUN'S RAYS PROFILE, ZEMININKAI

DUOLIAI, DUKSTAI, DUKSTELIAI
DUOLIAI, DUKSTAI, DUKSTELIAI

ZAGARIŲ ĮGALVIAI, ŽALAVIŲ ŠIAURINIAI RADIMIAI
ZAGARIŲ ĮGALVIAI, ŽALAVIŲ ŠIAURINIAI RADIMIAI

KAI KURIAUS ŽALAVIŲ KALVOS
KAI KURIAUS ŽALAVIŲ KALVOS

ŠIAURINIAI RADIMIAI, ŽALAVIŲ
ŠIAURINIAI RADIMIAI, ŽALAVIŲ

VILNIUS 2008

Redaktorių kolegija:

Dr. Andra Simniškytė (ats. redaktorė)
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)

Dr. Anna Bitner-Wróblewska
(*Valstybinis archeologijos muziejus Varšuvoje, Lenkija*)

Prof. dr. Rimantas Jankauskas
(*Vilniaus universitetas, Lietuva*)

Prof. dr. Eugenijus Jovaiša
(*Vilniaus pedagoginis universitetas, Lietuva*)

Prof. dr. Vladimir Kulakov
(*Rusijos archeologijos institutas, Maskva*)

Prof. dr. Valter Lang
(*Tartu universitetas, Estija*)

Doc. dr. Algimantas Merkevičius
(*Vilniaus universitetas, Lietuva*)

Dr. Tomas Ostrauskas
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)

Dr. Gintautas Rackevičius
(*Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, Vilnius*)

Dr. Arnis Radiņš
(*Latvijos nacionalinis istorijos muziejus, Ryga*)

Dr. Eugenijus Svetikas
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)

Doc. dr. Valdemaras Šimėnas
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)

Dr. Vytautas Vaitkevičius
(*Klaipėdos universitetas, Lietuva*)

Doc. dr. Ilona Vaškevičiūtė
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)

Dr. Gintautas Zabiela
(*Klaipėdos universitetas, Lietuva*)

Dovilė Urbanavičiūtė (ats. sekretorė)
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)

PERŠAUKŠČIO-KASČIUOKŲ PILKAPYNAS

LAURYNAS KURILA, VIDA KLIAUGAITĖ

Straipsnyje pristatomomi Peršaukščio–Kasčiuokų pilkapyno tyrinėjimų rezultatai. Pilkapynė 2002–2004 m. ištirti 8 sampilai. Dalyje pilkapių aptikta griautinių ir degintinių kapų su įkapėmis. Keliuose pilkapiuose kapų nebuvo. Ištirti sampilai ir kapai skirstomi į tris grupes, datuotinas skirtingais laikotarpiais: V a. viduriu – VI a. pradžia, I tūkstantmečio viduriu ar antraja puse bei IX–XII a.

Reikšminiai žodžiai: Rytų Lietuvos pilkapių kultūra, pilkapiai, laidojimo papročiai, griautiniai kapai, degintiniai kapai, įkapės.

The article presents the results of excavations in Peršaukštis–Kasčiuokai barrow cemetery. In 2002–2004 eight barrows were excavated in the cemetery. In some barrows inhumation and cremation graves with burial items were found, while other barrows contained no burials. The excavated barrows and graves can be divided into three groups datable to different periods: from the middle of the 5th c. to the beginning of the 6th c., the middle or the 2nd half of the 1st millennium and the 9th–12th c.

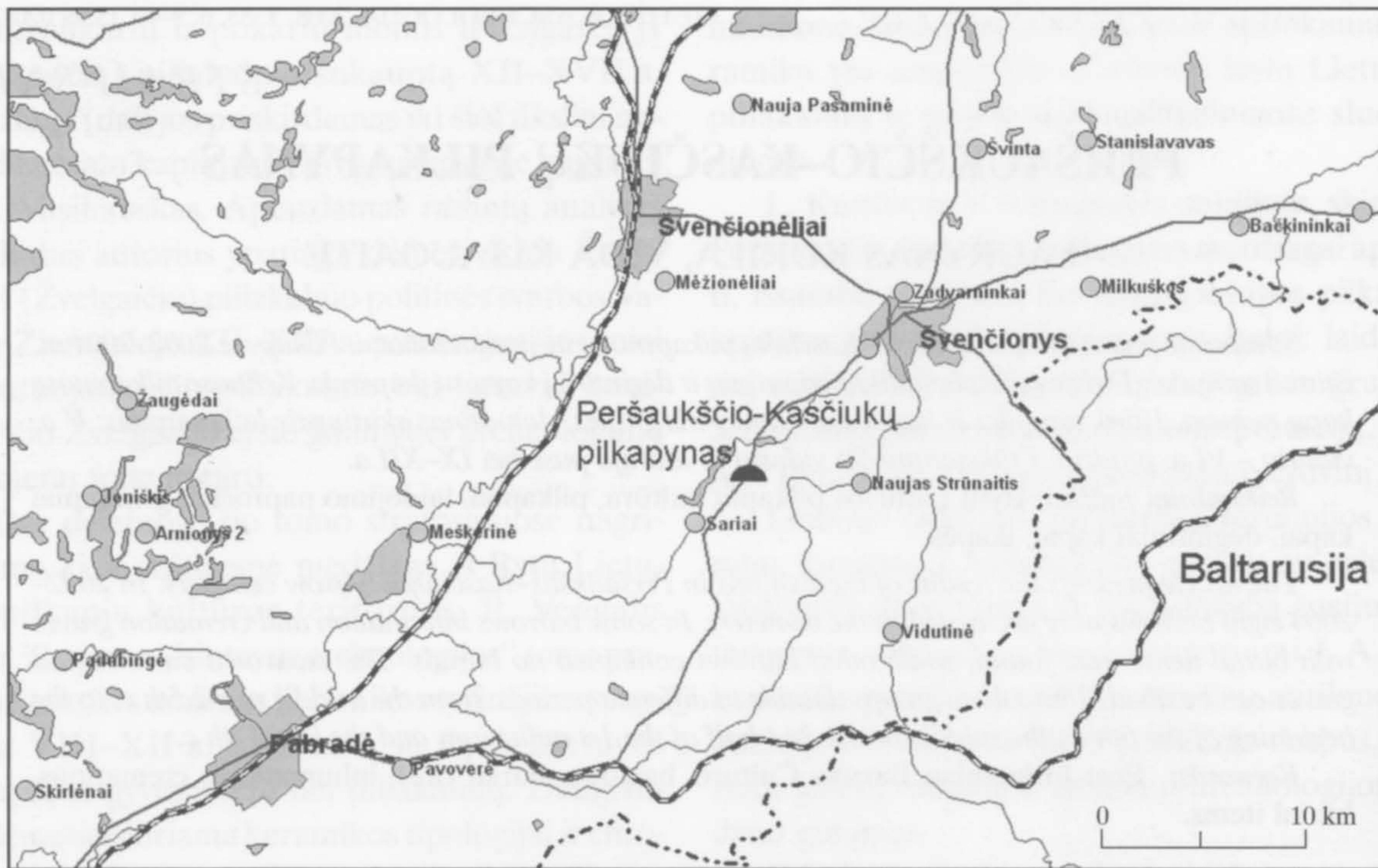
Keywords: East Lithuanian Barrow Culture, barrows, burial rites, inhumations, cremations, burial items.

IVADAS

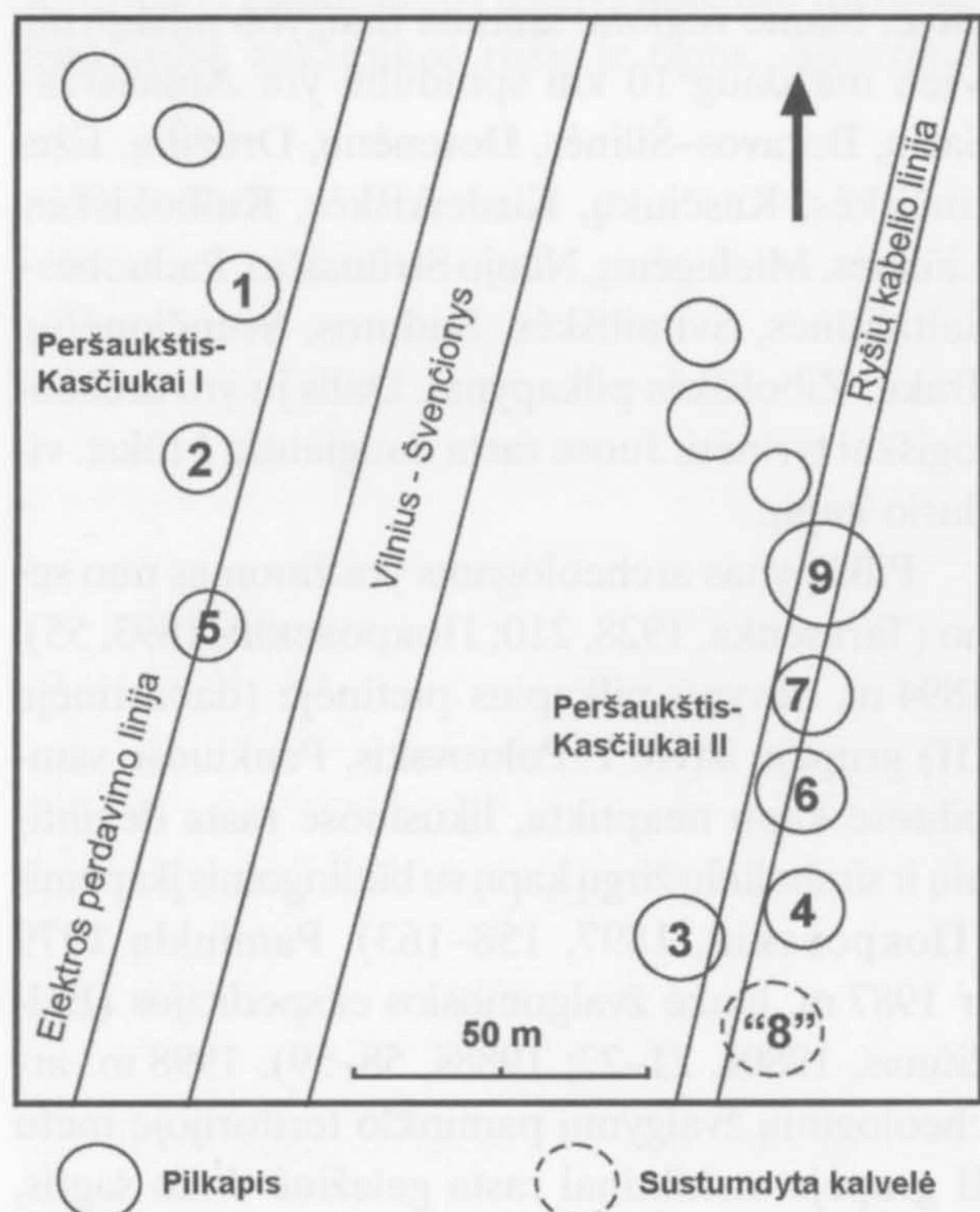
Peršaukščio–Kasčiuokų pilkapynas (Švenčionių r.) yra apie 1 km į P nuo Peršaukščio kaimo, apie 1,5 km į ŠV nuo Kasčiuokų kaimo, 0,6 km į RPR nuo Sarių ežero R kranto, Peršaukščio miške, palei Vilniaus–Švenčionių kelią (1 pav.). Pilkapiai išsidėstę trimis grupėmis, viena nuo kitos nutolusiomis per 70–100 m. Šiuo metu jos saugomos kaip atskiri paminklai. Šiaurinėje pilkapyno dalyje yra dvi gretimos pilkapių grupės: I (A1105P) – šiaurės vakarų pusėje ir II (A1106P) – šiaurės rytų pusėje. Sampilai išsidėstę abipus kelio, kuris ir atskiria šias dvi grupes (2 pav.). Jose išlikę 13 pilkapių. Tai – neabejotinai vienos didesnės kelio suardytos pilkapių grupės liekanos. III grupė yra į P nuo pirmųjų dviejų. Joje išlikę 5 pilkapiai. Spėjama, kad visos trys grupės yra sunaikinto nemažo pilkapyno išlikusios dalys. Minima, kad dar XIX a. pabaigoje Jame buvo mažiausiai 39 pilkapiai, išsidėstę maždaug dviejų varstų (daugiau kaip 2 km ilgio) ruože. Sprendžiant pagal aprašymą, pilkapių būta ir kiek toliau į ŠV. Tuo metu centrinėje (dabartinėje I ir II) pilkapyno grupėje buvo 15 sampilų (Покровский, 1897, 158).

Paminklas yra netoli Rytų Lietuvos pilkapių kultūros rytinio pakraščio, istorinėje Nalšios žemėje. Šiame regione žinoma daugybė pilkapynų. Vien maždaug 10 km spinduliu yra Antasarės–Sarių, Boravos–Šilinės, Dotenėnų, Družilių, Ezerinčiškės, Kasčiuokų, Kirdeikiškės, Kulbokiškės, Liūlinės, Mielagėnų, Naujo Strūnaičio, Paduobės–Šaltaliūnės, Svitailiškės, Sudotos, Švenčionėlių, Trakų, Ziboliškės pilkapynai. Dalis jų yra archeologiskai tyrinėti. Juose rasta daugiausia I tūkst. vidurio kapų.

Pilkapynas archeologams yra žinomas nuo seno (Tarasenka, 1928, 210; Покровский, 1893, 55). 1894 m. devynis pilkapius pietinėje (dabartinėje III) grupėje ištyrė F. Pokrovskis. Penkiuose sampiluose kapų neaptikta, likusiuose rasta degintinių ir simbolinių žirgų kapų su būdingomis įkapėmis (Покровский, 1897, 158–163). Paminklą 1979 ir 1987 m. lankė žvalgomosios ekspedicijos (Baltciūnas, 1980š, 21–22; 1988š, 58–59). 1998 m. archeologinių žvalgymų paminklo teritorijoje metu II grupėje atsitiktinai rasta geležinė diržo sagtis, būdinga vėlyvajam geležies amžiui (Zabiela, 1998š, 4, 10, pav. 2).

1 pav. Peršaukščio–Kasčiukų pilkapyno topografinė padėtis.

2 pav. Peršaukščio–Kasčiukų pilkapyno šiaurinės dalies situacijos planas (I ir II pilkapių grupės). V. Kliaugaitės, L. Kurilos brėž.

Archeologiniai tyrinėjimai vykdyti šiaurės vakarinėje I ir šiaurės rytinėje II pilkapių grupėje. Per tris sezonus 2002–2004 m. ištirti 8 pilkapių ir vienas sampilas, kuris pasirodė esąs ne pilkapis. Iš viso ištirtas 1446,25 m² plotas (Kliaugaitė, 2002š; 2003š; 2004š).

Pilkapiuose aptikti radiniai perduoti Lietuvos nacionaliniam muziejui, žmonių kaulai – Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Anatomijos, histologijos ir antropologijos katedrai. Osteologinę palaikų analizę atliko šios katedros docentas dr. (HP) R. Jankauskas (Barkus ir kt., 2005, 332–333; Jankauskas ir kt., 2005, 299–300; 2006, 350–351). Tyrinėjimų duomenys glaustai skelbtini (Kliaugaitė, 2005a; 2005b; 2006).

Šiame straipsnyje pateikiama 2002–2004 m. pilkapyno tyrinėjimų medžiaga. Ji papildo žinias apie I tūkst. vidurio Rytų Lietuvos bendruomenes, jų laidojimo tradicijas. Tyrinėjimai suteikia naujų duomenų apie kai kuriuos savitus ir iki šiol mažai žinomus laidojimo ritualo aspektus bei kai kuriuos gana retus radinius.

PILKAPIŲ KONSTRUKCIJA

Iki tyrinėjimų pilkapiai buvo labai apardyti arimų (3–5 pav.), dalis jų (3, 6, 7, 9) – pažeisti klojant ryšio kabelius. Daugumos sampilų išlikusios dalys buvo vos 0,3–0,8 m aukščio, todėl apie pirmąjį jų aukštį spręsti sudėtinga. Geriau išlikęs pilkapis 2 (6 pav.) buvo 1,3 m aukščio. Kai kurie pilkapiai (1, 2, 3) nukentėjo ir nuo „lobių ieškotojų“. Pilkapio 3 centre buvo iškasta didžiulė duobė, suardžiusi beveik visą sampilą. Tikėtina, kad suardyti ir kai kuriuose pilkapiuose buvę kapai.

Visi ištirti pilkapiai (1 lent.) buvo vidutinio dydžio (6–9 m skersmens). Tiktai pilkapis 9 iki tyri-

5 pav. Pilkapis 9 iki tyrinėjimų (fotografuota iš Š pusės).
V. Kliaugaitės nuotr.

3 pav. Pilkapis 3 iki tyrinėjimų (fotografuota iš ŠR pusės).
V. Kliaugaitės nuotr.

1 lentelė. Pilkapių konstrukcijos elementai.

Pilkapio Nr.	Skersmuo iki tyrinėjimų (m)	Duobių (griovių) juostamo ploto skersmuo (m)	Aukštis (m)	Akmens vaimikas	Griovys	Duobių skaičius	Degesių sluoksnis	Kapų skaičius
1	9	7,8x7,3	0,3	–	–	6(7)	–	0
2	8	7,8x7,2	1,3	–	1	(9)	–	0?
3	7–8	7,5x7,2	0,5	–	–	6(7)	–	?
4	8	~11x7,5	0,7	+	–	5(7)	–	3
5	6–7	7x6,5	0,6	–	–	7	–	0
6	9x6	10,1x8,4	0,8	+	–	7	–	2?
7	6	~7,5x5,5	0,65	+	–	5	–	1?
9	12	10,5x10	1,1	+	–	8	–	1

4 pav. Pilkapis 5 iki tyrinėjimų (fotografuota iš P pusės).
V. Kliaugaitės nuotr.

6 pav. Pilkapis 2 iki tyrinėjimų (fotografuota iš P pusės).
V. Kliaugaitės nuotr.

7 pav. Pilkapis 4 pasiekus ižemį (fotograuota iš PR pusės).
V. Kliaugaitės nuotr.

9 pav. Pilkapis 7 pasiekus ižemį (fotograuota iš ŠV pusės).
V. Kliaugaitės nuotr.

8 pav. Pilkapis 6 tyrinėjimų pradžioje (fotograuota iš ŠV pusės).
V. Kliaugaitės nuotr.

10 pav. Pilkapis 9 pasiekus ižemį (fotograuota iš PV pusės).
V. Kliaugaitės nuotr.

néjimų atrodė didesnio skersmens – apie 12 m. Tikrieji pilkapių matmenys, paaiškėję tyrinėjimų metu, atidengus juos supusias duobes, buvo nuo 7x6,5, 7,5x5,5 m (pilkapiai 5, 7) iki 11x7,5, 10,5x10 m (pilkapiai 4, 9).

Savo konstrukcija ištirti pilkapiai yra nevienodos. Pagal ją galima išskirti dvi grupes. Tiketina, kad jos yra skirtinės chronologijos, nors toks teiginys, turimais duomenimis, nėra vienareikšmiškai pagrįstas.

Šiaurės rytinės pilkapių grupės vidurinėje dalyje ištirti keturi eile Š–P kryptimi išsidėstę pilkapiai (4, 6, 7, 9) (7–10 pav.) buvo panašios

konstrukcijos. Šiuos sampilus juosė gana netvarkingai išsidėsčiusios pailgos, ovalios ar artimos apskritimui formos, 0,15–1,25 m gylio duobės. Jų buvo nuo penkių (pilkapis 7) iki septynių (pilkapiai 4 ir 6). Duobių dydis buvo labai įvairus: nuo 1,6x1 m (pilkapio 4 RPR duobė) iki 10x2,2 m (pilkapio 9 PR duobė) ar 7,8x2,3 m (pilkapio 6 PV duobė). Kokius nors duobių išsidėstymo dėsnin-gumus ižvelgti sudėtinga.

Tiktais pilkapių 6 ir 9 duobės juosė gana taisyklingai apskritą plotą, tuo tarpu pilkapiuose 4 ir 7 jos buvo išsidėsčiusios gana netvarkingai (duobių nebuvo šių sampilų V pusėje). Galima atkreipti

dėmesį, kad pilkapių 4, 6 ir 7 V ar ŠV pusėje buvę dideli tarpai tarp duobių sutampa su griautinių kapų orientavimo kryptimi. Galbūt tai téra sutapimas, tačiau negalima atmesti ir kitokios interpretacijos. Tarpai tarp duobių, kurios galbūt buvo suvokiamos kaip atribojančios gyvujų ir mirusiuju pasaulius, ties palaidoto asmens galvūgaliu galėjo būti palikti ritualiniai sumetimais.

Kai kurios duobės buvo visai greta viena kitos. Trys duobės pilkazio 4 Š pusėje, taip pat dvi pilkazio 6 ŠŠR ir pilkazio 7 P duobė užpildo paviršiuje susiliejo į vientisus kontūrus, greičiausiai – nuslinkus jų kraštams ir išgriuvus tarpams tarp jų.

Verta atkreipti dėmesį į pilkazio 7 duobių išsidėstymą. Jos juosė netaisyklingą, V–R kryptimi ištęstą plotą. Susidaro įspūdis, kad šis sampilas buvo priglaustas prie jau anksčiau supiltos pilkazio 6 ar piltas tarp pilkapių 6 ir 9, kiek netiksliai apskaičiavus būsimo pilkazio dydį.

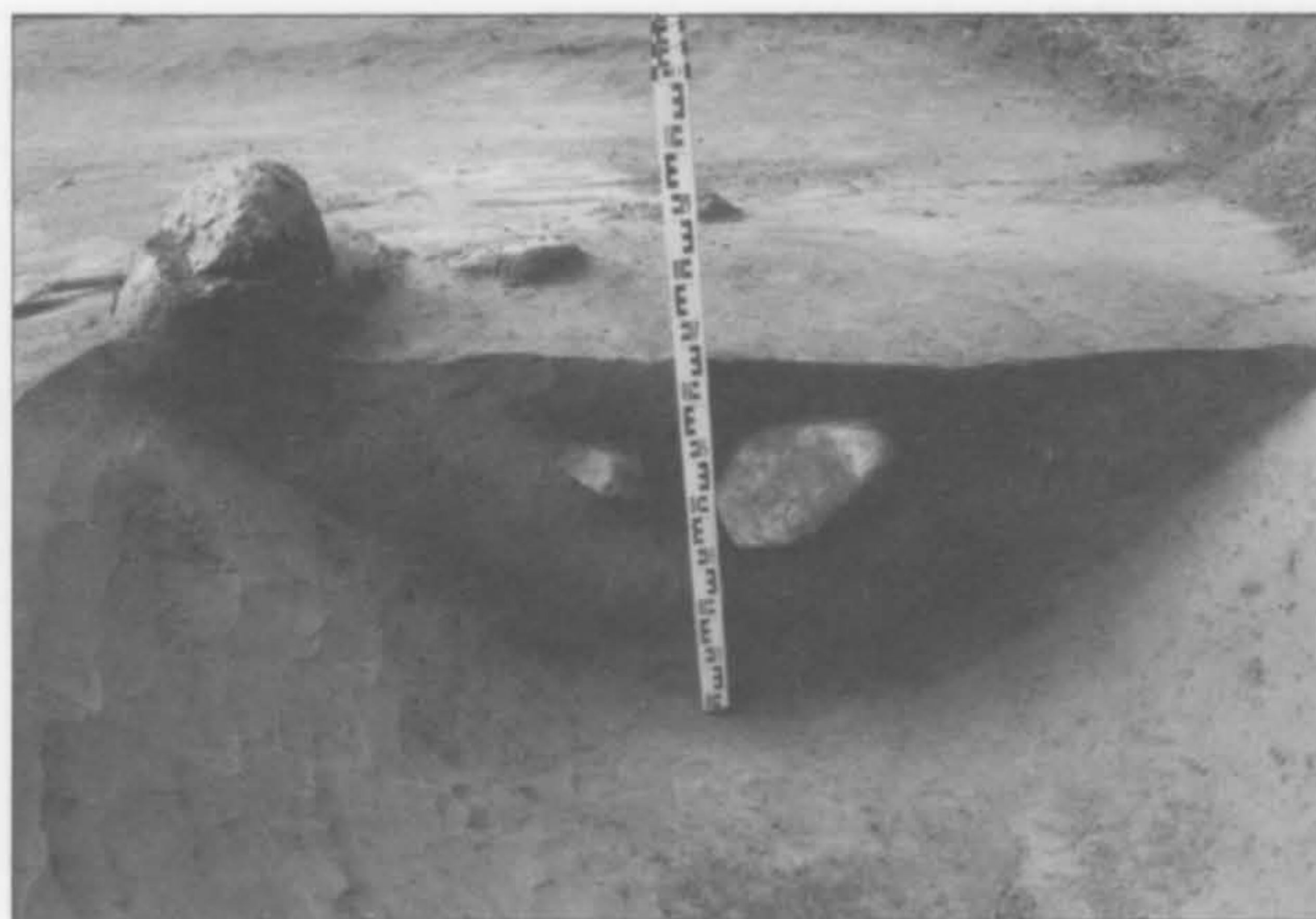
Visų duobių užpildas – pilkas peleningas smėlis, sluoksniais susimaišęs su šviesiu smėliu. Panašu, kad toks užpildas susidaré netrukus po sampilo supylimo nuslinkus jo smėliui, o vėliau ilgainiui plokštējant pilkapiui.

Įdomesne konstrukcija išsiskyrė pilkapis 9. Jo P pusėje, vidinėje duobių žiedo dalyje buvo dar viena 4,2x2,15 m dydžio duobė. Jos užpildas – šviesus smėlis – ryškiai skyrési nuo kitų duobių. Ši duobė turėjo būti iškasta būsimo sampilo vietoje, o vėliau, pilant pilkapij, užkasta smėliu iš išorinių duobių. Vargu ar ši duobė galėjo turéti kokią nors praktinę reikšmę. Tačiau kai kurių kitų tyrinėtų pilkapyňų analogijos leidžia manyti, kad tokia pilkazio konstrukcija néra atsitiktinė. Panašių duobių vidinėje sampilo dalyje užfiksuota Baliulių (Švenčionių r.) pilkapiuose 1, 3, 5, 6(9), 8(11), 11(14), 12(15). Kai kuriais atvejais gana ryškus jų ryšys su kapais (Kurila, Kliaugaitė, 2007, 124–125). Vidinės duobės buvo Sudotos I (Švenčionių r.) pilkapyje 1 (Merkevičius, 1988š, 5–7, 31, pav. 2), Padubės–Šaltaliūnės III (Švenčionių r.) pilkapiuose 11 (Steponaitis, 2002, 96), 12 (Steponaitis, 2002š, 5, pav. 4) ir 17 (Steponaitis, 2007, 133). Pastarojo

pilkazio vidinėse duobėse rasta daug degesių, o vienos jų dugne – peilis. Panašios konstrukcijos buvo ir Baltadvario (Molėtų r.) pilkapis 8 (Dakanis, 2006, 72), Riklikų (Anykščių r.) pilkapis VII (Tautavičius, 1969š, 56–58). Greičiausiai prieš supilant pilkapij aplink kapą iškastos duobės, tyréjo palaikytos bulviarūsiais, buvo ir Taurapilio (Utenos r.) pilkapyje 5 (Tautavičius, 1981, 20–21, pav. 3, 4). Turimi duomenys leidžia manyti, kad šios duobės yra kokių nors apeigų, vykusių užkausus kapo duobę, pėdsakai. Tačiau ką nors konkretesnio apie jų paskirtį kol kas sunku pasakyti. Tiesa, Baltadvario pilkapyje vidinės duobės galėjo būti iškastos ir praktiniai sumetimais – didžiulis (25 m skersmens) sampilas buvo supiltas dviej etapais. Verta atkreipti dėmesį ir į tai, kad dauguma minėtų pilkapių su vidinėmis duobėmis ištirti gana nedideliami regione (Baliulių, Padubės–Šaltaliūnės ir Sudotos pilkapynai yra netoli nuo Peršaukščio–Kasčiukų pilkapyno). Be to, visi jie datuojami iš esmės tuo pačiu laikotarpiu – I tūkst. vidurio.

Pilkapij 9 juosusių duobių išorėje buvo dar dvi nedidelės duobutės. Bent viena iš jų, buvusi ŠŠV pusėje, yra neabejotinai susijusi su pilkazio konstrukcija – joje buvo nemažai akmenų.

Minėtiems keturiems pilkapiams bendras ir kitas konstrukcijos elementas – akmenų vainikai. Tai buvo gana padrikos, neištisinės konstrukcijos, kurias sudaré po 70–250 akmenų. Sunku pasakyti, kiek vainikai buvo suardyti, tačiau akivaizdu, kad ir pirminės konstrukcijos nebuvo tvarkingos. Akmenys buvo sukrauti tarp duobių arčiau sampilo centro, vidinėje jų pusėje ir daugiausia duobėse, įvairiame jų užpildo gylyje. Duobėse dauguma akmenų gulėjo palei vidinį jų kraštą ir dugne, sudarydami tarsi netvarkingą nuožulnią sienelę. Ypač tai ryšku pilkazio 4 Š ir P duobėse, pilkapij 6 ir 7 Š duobėse (11 pav.), pilkapij 9 ŠV duobėje. Dalis akmenų buvo sukrauti iki supilant pilkapij ar jį pilant. Vėliau sampilo pakraščiai dar buvo apkraunami akmenimis, jais išgrindžiami vidiniai duobių kraštai. Tai leistų kiek permąstyti akmenų vainikų

11 pav. Pilkapis 7, akmenys duobėje Š pusėje (fotografuota iš R pusės). *V. Kliaugaitės nuotr.*

12 pav. Pilkapio 1 P pusė tyrinėjimų pradžioje (fotografuota iš R pusės). *V. Kliaugaitės nuotr.*

paskirtį. Jie galėjo turėti ne tik simbolinę prasmę, bet ir utilitarinę funkciją – sutvirtinti birius sampilo šlaitus (kad supilto sampilo šlaitai greitai slinkdavo, patvirtina daugumos duobių užpildo stratigrafija). Greičiausiai dėl šios priežasties gerokai mažiau akmenų buvo sukrauta tarpuose tarp duobių. Pilkapio 6 ŠV pusėje bei pilkapiro 7 V pusėje jų visai nebuvo. Panaši konstrukcija yra būdinga daugeliui tyrinėtų Rytų Lietuvos pilkapynų, ypač – šiaurinėje kultūrinio arealo dalyje. Pilkapiai, apjuosti grioviais ar duobėmis ir akmenų vainikais, tyrinėti daugelyje vietų (Alek-sandriškės–Pukštėnai, Baliuliai, Barovka, Dvyliš-kis–Paraisčiai, Grabijolai–Žemaitiškiai II, Karmazinai, Kretnonys, Lauksteniai, Mėžionys, Paduobė–Šaltaliūnė III, Pakalniai, Poviliškė, Ré-kučiai–Pavajuonis, Rékučiai–Paversmlys I, Santa-ka, Vigodka–Dūkštas II, Želmeniškė ir kt.).

Likusieji keturi ištirti sampilai (šiaurės vakarinės grupės pilkapiai 1, 2, 5 bei šiaurės rytinės grupės pilkapis 3) buvo kitokios konstrukcijos (12–15 pav.). Visus šiuos pilkapius taisyklingu apskritimu supo ovalios ar beveik apskritos duobės. Jų išsidėstymas ir netgi skaičius buvo labai panašūs: pilkapius 1, 3 ir 5 supo po septynias, pilkapi 2 – devynios duobės. Duobių užpildas panašios struktūros, kaip ir anksčiau aptartų pilkapių (16, 17 pav.). Jos buvo iškastos šalia viena kitos – ne

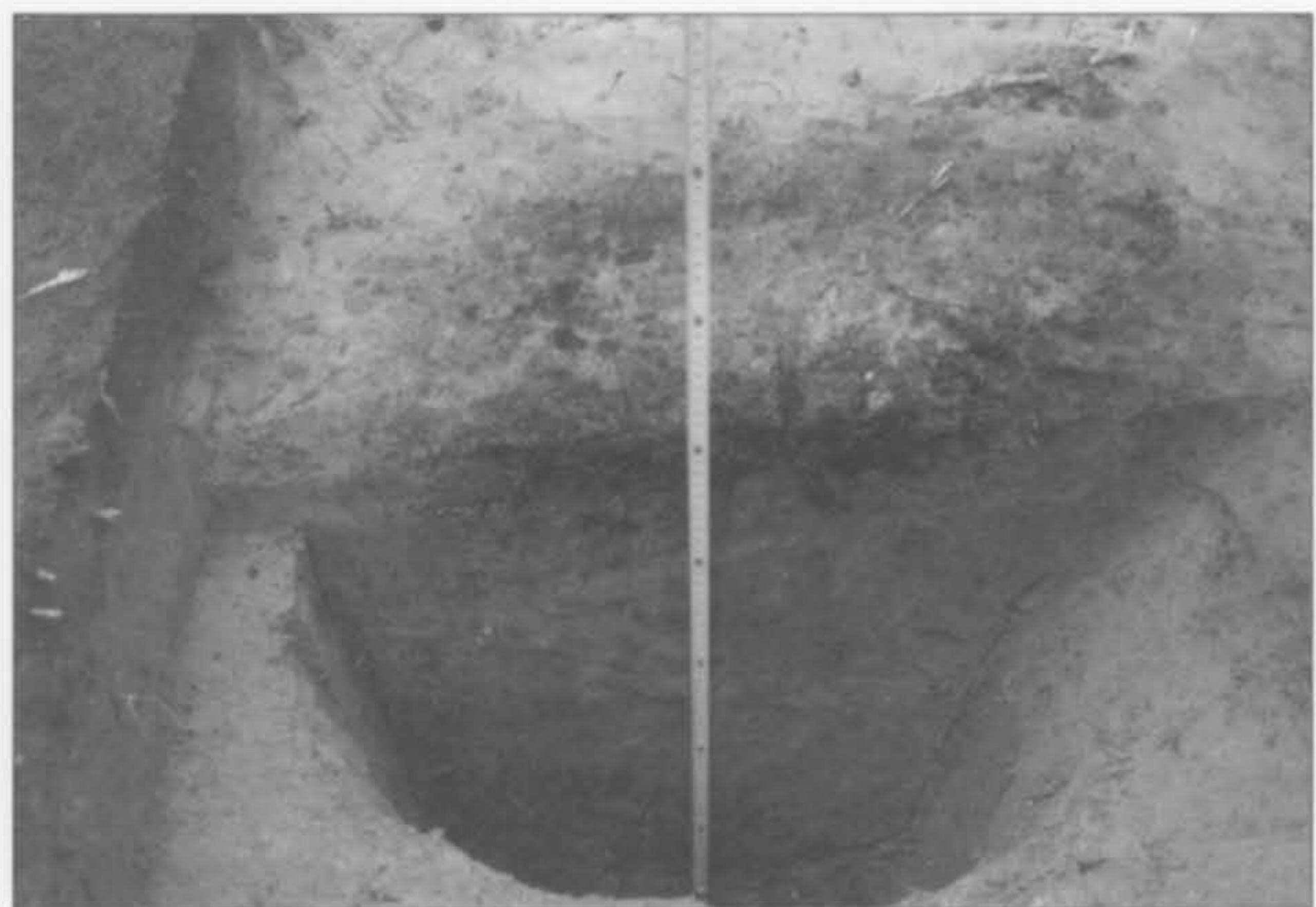
13 pav. Pilkapis 2 pasiekus įžemį (fotografuota iš PV pusės). *V. Kliaugaitės nuotr.*

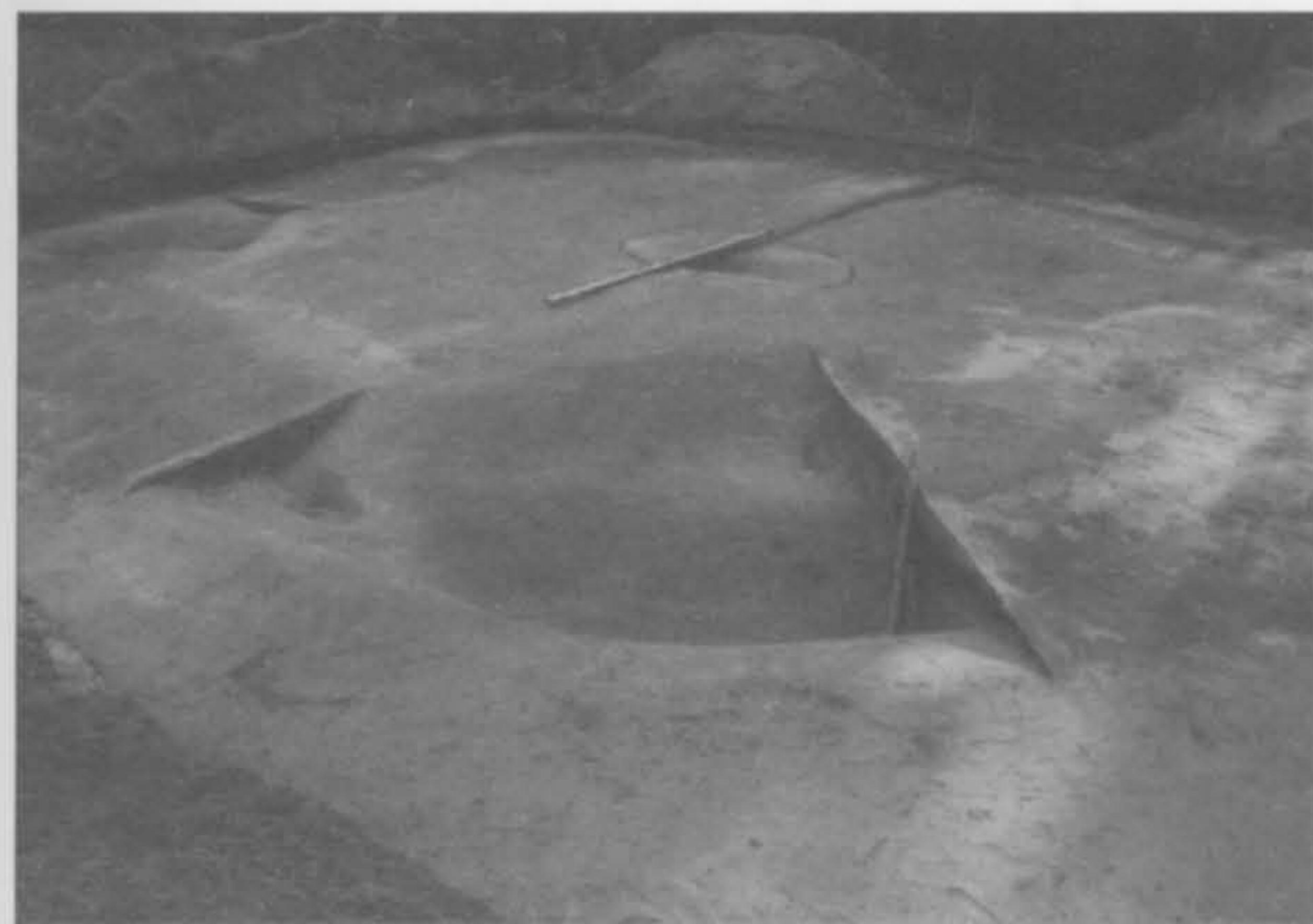
14 pav. Pilkapis 3 pasiekus įžemį (fotografuota iš PR pusės). *V. Kliaugaitės nuotr.*

15 pav. Pilkapis 5 pasiekus įžemį (fotografuota iš PV pusės).
V. Kliaugaitės nuotr.

18 pav. Stulpavietės pilkazio 3 ŠR pusėje pjūvis (fotografuota iš Š pusės).
V. Kliaugaitės nuotr.

16 pav. Pilkapis 1 pasiekus įžemį, ŠR duobės pjūvis (fotografuota iš ŠR pusės).
V. Kliaugaitės nuotr.

17 pav. Pilkazio 1 Š duobės pjūvis (fotografuota iš V pusės).
V. Kliaugaitės nuotr.

didesniu nei 1 m atstumu. Pilkazio 1 ŠŠR pusėje bei pilkazio 3 ŠV pusėje duobės užpildo viršuje jungësi, o pilkapyje 2 visos duobės sudarė vientisą griovį.

Visi keturi pilkapiai buvo be akmenų vainikų. Juos sieja ir tai, kad nė viename neaptikta kapų. Šių pilkapių konstrukcija būdinga viduriniojo geležies amžiaus pabaigai – vėlyvajam geležies amžiui. Žinoma, sampilo datavimas vien pagal duobes negali būti tikslus ir patikimas, tačiau tam neprieštarautų ir atsitiktinai pilkapyje 2 rasti žiedas ir žvangutis.

Visų ištirtų pilkapių pagrinde buvo tamsesnės peleningos žemės sluoksnis – pirminis paviršius. Tačiau būdingo degesių sluoksnelio, išskyrus kai kuriuose pilkapiuose buvusius pavienius smulkius degesius, neužfiksuota. Tamsesnis sluoksnis susidarė iš velėnos ir sutrūnijusios augmenijos. Kokiu nors apeigų su ugnimi iki supilant pilkapius, atrodo, nebūta. Kai kuriuose pilkapiuose duobių užpilde (pilkapiai 2, 4, 5) ar šalia vainiko akmenų (pilkapis 4) buvo pavienių stambesnių degesių, tačiau sunku pasakyti, ar jie susiję su laidotuvų apeigomis.

Šalia pilkapių 3 (arba 4), 5 ir 6, daugiausia duobių išorinėje pusėje, užfiksotas stulpavietės. Tik pilkapyje 6 viena stulpavietė buvo duobėje, ties jos vidiniu pakraščiu. Jų užpildas – pilkas degė-

singas smėlis ir apanglėjusios medienos liekanos (18 pav.). Sunku pasakyti, ar esama kokio nors ryšio tarp jų ir pilkapių konstrukcijos. Galima atkreipti dėmesį, kad visos stulpavietės buvo tarpiనe pasaulio šalims pilkapių pusėse: ŠV, ŠR, PR, PV. Panašių stulpaviečių užfiksuota kai kuriuose Baliulių pilkapiuose (Kurila, Kliaugaitė, 2007, 127), Poviliškės (Ignalinos r.) pilkapyje 3(25) (Kurila, 2007, 126), Pakalnių (Vilniaus r.) pilkapyje 2 (Vaitkevičius, 2004, 53). Daugeliu atvejų, tikėtina, jos neužfiksuojamos tyrinėjimų metu. Galima spėti, kad tai – kokių nors antžeminių konstrukcijų pėdsakai, tačiau platesniems apibendrinimams duomenų kol kas nepakanka.

KAPU ĮRANGA

Ištirtuose pilkapiuose aptiki mažiausiai septyni kapai (2 lent.). Pilkapiuose 4 (kapas 3), 6 (kapas 1) ir 7 buvo po vieną griautinį kapą. Šie pilkapiai buvo kompaktiškoje grupėje. Visi kapai buvo pilkapių centre, $2,28\text{--}3,15 \times 1,12\text{--}1,57$ m dydžio ir 0,62–0,93 m gylio duobėse, iškastose iki su-

pilant sampilus (19, 20 pav.). Tai tipinė I tūkst. antrojo ketvirčio – vidurio Rytų Lietuvos laidosena. Kapuose karstų liekanų nepastebėta. Pilko 7 kape 1 užfiksuotas siauras ($1,92 \times 0,38$ m dydžio) tamsesnis kontūras. Galbūt tai – audeklo ar kailio, į kurį galėjo būti suvyniotas mirusiojo kūnas, pėdsakai. Kapuose nebuvo ir akmenų konstrukcijų ar pavienių akmenų. Visuose kapuose, sprendžiant pagal įkapes ir osteologinės analizės duomenis, buvo palaidoti suaugę vyrai.

Griaučiai buvo labai sunykę, o pilko 7 kape 1 išlikęs tik kairiosios mentės fragmentas. Sprendžiant pagal išlikusius kaulų fragmentus, kūnai buvo paguldyti aukštielninkai. Dilbio kaulai nėra išliko, todėl rankų padėties neaiški. Pilko 4 kape 3 rankos galėjo būti sudėtos ant pilvo arba ties šonais (išlikę žastikauliai), pilko 7 kape 1 – galbūt viena ranka iškelta ar padėta po galva (galvūgalyje buvo ilgojo kaulo fragmentas).

Mirusieji gulėjo orientuoti galva V ar ŠV kryptimi, būdinga Rytų Lietuvos pilkapiams. Tikėtina, kad orientacija buvo pasirenkama pagal dangaus kūnus. Tačiau kiekvieno pilkapyno aplinkoje galėjo būti ir nuolatinis orientyras.

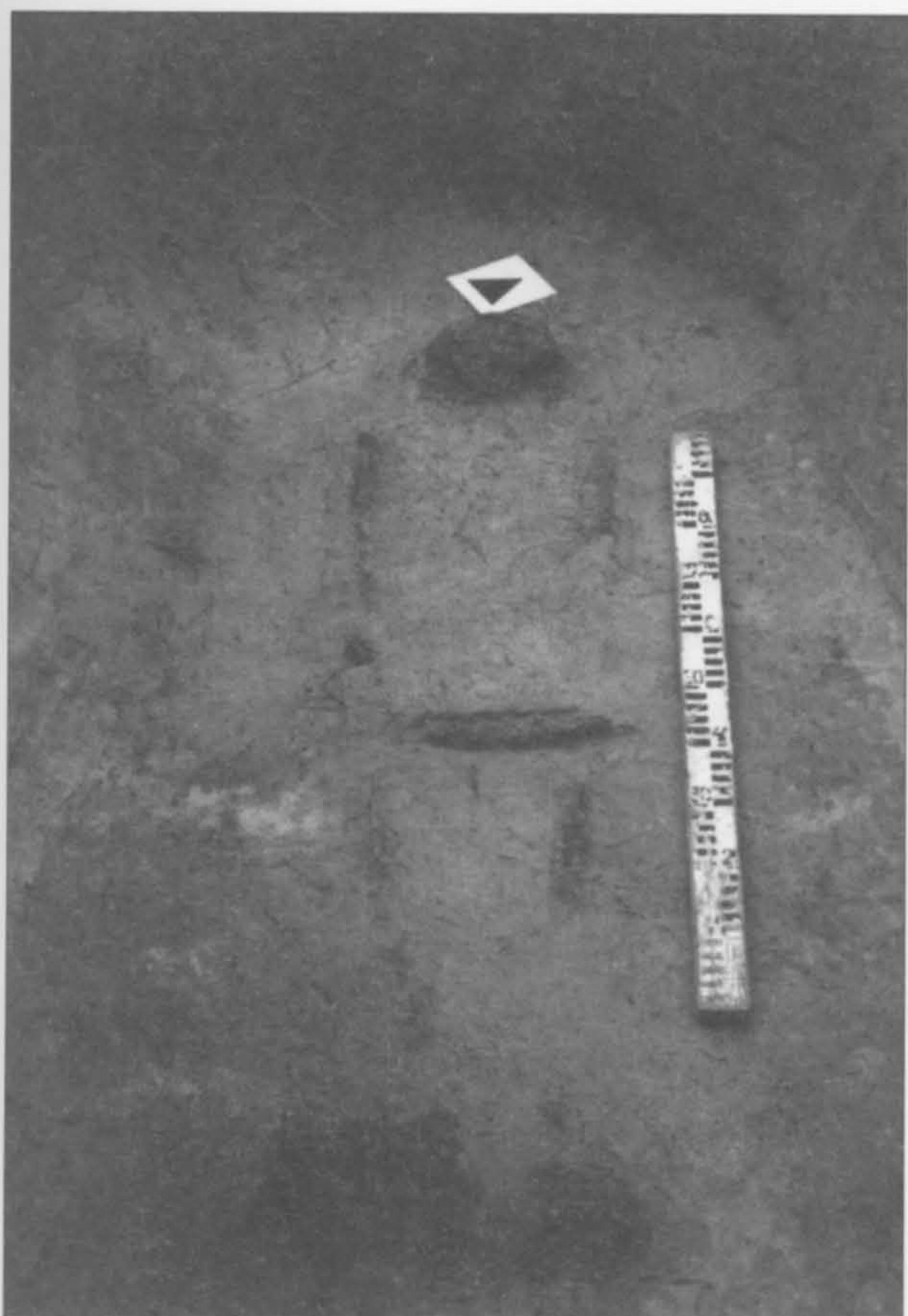
2 lentelė. Kapų įrangos elementai.

Pilkapio Nr.	Kapo Nr.	Kapo pobūdis*	Duobės matmenys (m)	Duobės gylys (m)	Kapo padėtis**	Kapo padėtis***	Kapo duobės (kūno) orientacija	Karstas	Degėsai	Įkapės apdegusios
4	1, 1A	D	0,35x0,3; 0,3x0,06	?	P	S	ŠV (305°)	-	-	-/+?
	2	D	~2	?	?	S?				
	3	G	3,15x1,57	0,77	C	D				
6	1	G	2,34x1,36	0,93	C	D	VŠV (285°)	-	-	-
	2	D	0,64x0,48		P	S		-	+	
7	1	G	2,28x1,12	0,62	C	D	V (272°)	-?	-	-
9	1	D	2,7x1,3	0,59	C	D	RŠR–VPV (65–245°)	+	+	

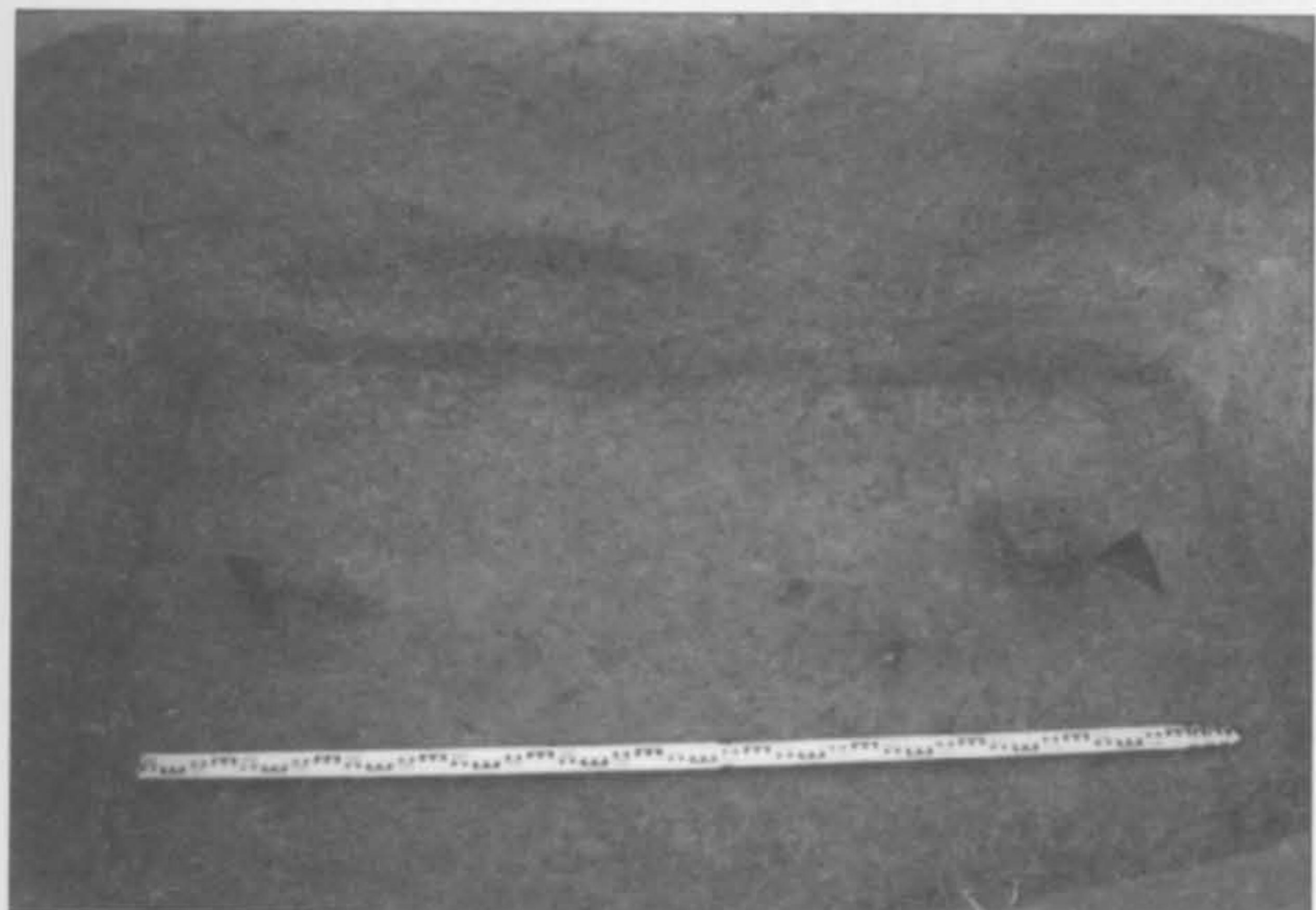
* D – degintinis, G – griautinis.

** C – centre, P – pakraštyje.

*** D – duobėje po pilkapio pagrindu, P – ant pilkapio pagrindo, S – įkastas į ankstesnį sampilą.

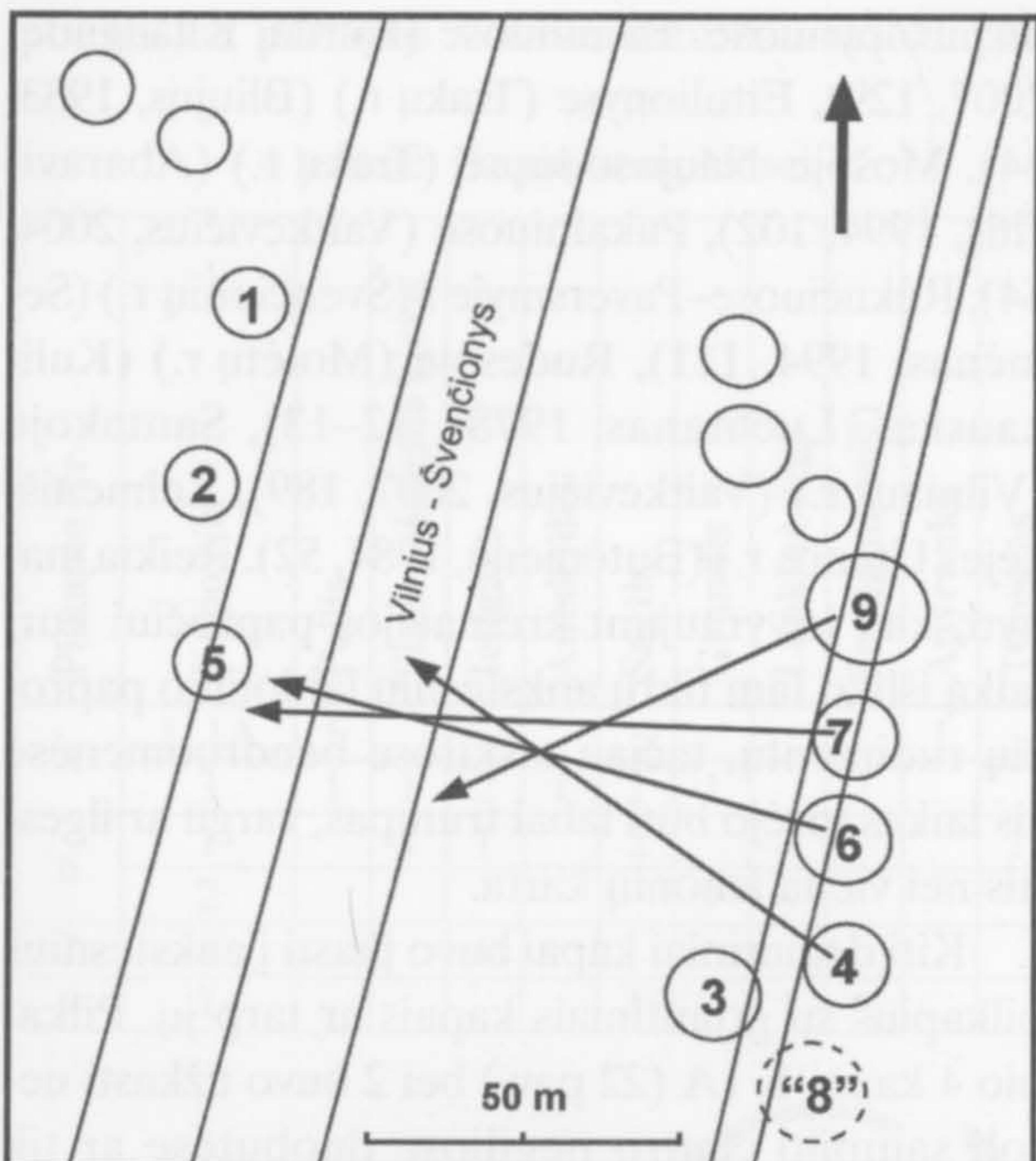
19 pav. Pilkapio 4 griaustinis kapas 3 (fotografuota iš PR pusės). V. Kliaugaitės nuotr.

20 pav. Pilkapio 6 griaustinis kapas 1 (fotografuota iš ŠSR pusės). V. Kliaugaitės nuotr.

Mintyse pratęsti mirusiuju kūnų orientacijos azimutai susikerta už maždaug 50–60 m į V (apie 270°) nuo pilkапio 7 (21 pav.). Tai galėjo būti astronominiu požiūriu svarbus taškas ir vizualiai išsiskirianti vieta. Šiuo metu reljefas šioje vietoje niekuo neišsiskiria. Jei čia ir būta kalvelės ar kito kiekvieno reljefo elemento, jis galėjo būti suniokotas tiesiant kelią. Tai jau antrasis pilkapynas, kuriame užfiksuota tokia mirusiuju orientacija. Vienalai-kiame ir netoli esančiame Baliulių pilkapyne pa- našiai į vieną tašką buvo orientuoti visi 5 griautiniai kapai (Kurila, Kliaugaitė, 2007, 128–129)*.

Dalis įkapių griautiniuose kapuose rastos tokioje padėtyje, kaip buvo nešiojamos: sagtys – ties juosmeniu ar krūtinės srityje (pilkapio 4 kapas 3 ir pilkapio 6 kapas 1), peilis – ties dubeniu (pilkapio 4 kapas 3). Kiti daiktai buvo įdėti papildomai, jau paguldžius kūną. Pilkapio 4 kape 3 smeigtu-

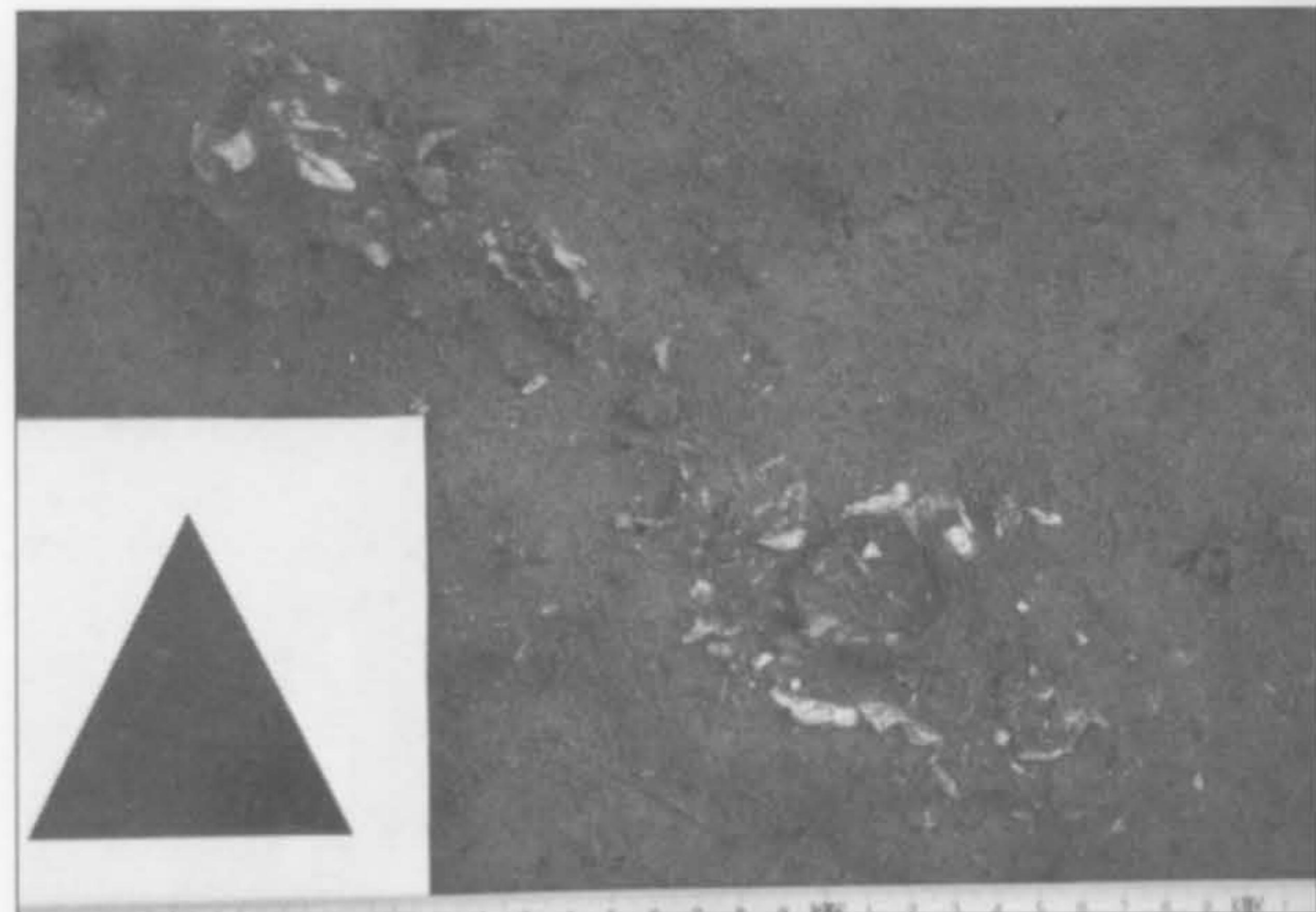
21 pav. Kapų orientacijos azimutai.

* 2007 m. atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai šioje Baliulių pilkapyno aplinkos vietoje jokios papildomos informacijos nesuteikė (tyrinėjimų ataskaita ruošiama).

kas(?) gulėjo virš dubens. Ietys guldytos ties mirusiojo šonu antgaliais žemyn (pilkapio 4 kapas 3 ir pilkapio 6 kapas 1) arba aukštyn (pilkapio 7 kapas 1), kiti ginklai – ties kojomis (kirvis ir skydas pilkapio 4 kape 3, kirvis pilkapio 6 kape 1).

Pilkapiuose 4 (kapai 1, 1A ir 2), 6 (kapas 2) ir 9 rasta degintinių kapų. Pilkapio 9 kapas 1 buvo įrengtas didelėje ($2,7 \times 1,3$ m dydžio ir 0,59 m gylio) duobėje, iškastoje iki supilant sampilą. Dydžiu ir forma duobė buvo tokia pati, kaip ir griautinių kapų. Netgi jos orientacija (ŠR–PV) sutampa su griautinių kapų – PV galu duobė buvo orientuota į tą patį tašką, kaip ir visi trys griautiniai kapai. Kauliukai buvo supilti į krūvelę ant duobės dugno jos centre. Tokia kapo įranga greičiausiai rodo jo vienalaikiškumą ar minimalų chronologinį atotrūkį nuo griautinių kapų. Pavienių degintinių kapų, įrengtų lyg nesudegintam kūnui iškastose duobėse, tyrinėta ir kai kuriuose kituose pilkapynuose: Baliuliouose (Kurila, Kliaugaitė, 2007, 129), Eitulionyse (Trakų r.) (Bliujus, 1983, 34), Mošoje–Naujasoduose (Trakų r.) (Abaravičius, 1994, 102), Pakalniuose (Vaitkevičius, 2004, 54), Rėkučiuose–Paversmyje I (Švenčionių r.) (Semenas, 1994, 111), Rudesoje (Molėtų r.) (Kulkiauskas, Luchanas, 1978š, 12–13), Santakoje (Vilniaus r.) (Vaitkevičius, 2007, 189), Želmeniškėje (Utenos r.) (Butėnienė, 1984, 52). Reikia manyti, kad įsivyraujant kremacijos papročiui kurį laiką išliko tam tikrų ankstesnių laidojimo papročių rudimentai, tačiau atskirose bendruomenėse šis laikas turėjo būti labai trumpas, vargu ar ilgesnis nei viena žmonių karta.

Kiti degintiniai kapai buvo įkasti į ankstesnius pilkapius su griautiniais kapais ar tarp jų. Pilkapio 4 kapai 1, 1A (22 pav.) bei 2 buvo užkasti netoli sampilo centro negiliose duobutėse ar tik nukasus tuometinę velėnā. Kape 1, 1A dviejų asmenų kaulai buvo suberti į dvi kompaktiškas krūveles. Reikia manyti, kad abu mirusieji buvo kremuoti vienoje laužavietėje. Išrinkti kaulai buvo sumaišyti, tačiau juos stengtasi atskirti kapo duobutėje. Kapo 2 kaulai buvo paskleisti negiliai

22 pav. Pilkapio 4 degintinis kapas 1A, apyrankė *in situ*. V. Kliaugaitės nuotr.

dideliame (apie 2 m skersmens) plote. Greičiausiai tai – suardymo pasekmė. Pavienių degintinių kauliukų, greičiausiai iš suardyto kapo, rasta pilkapio 6 sampilo paviršiuje. Dar vienas kapas 2 buvo šio pilkapio ŠSR duobėje, tarp šio ir gretimo pilkapio 7. Kapo duobutės kontūrų neužfiksuota. Greičiausiai kauliukai buvo tiesiog supilti į pilkapio duobės dugną ir užberti smėliu. Jie gulėjo 0,1–0,15 m aukščiau pirminio duobės dugno, taigi buvo supilti į jau pradėjusią užslinkti duobę.

Kapuose nebuvo jokių akmenų konstrukcijų ar pavienių akmenų. Kauliukai buvo švariai išrinkti iš laužo, tarp jų buvo tik smulkių degesių. Pilkapio 9 kapo 1 duobės užpildo viršuje, ties jos kraštu, buvo degesių, greičiausiai atneštų iš laidotuvų laužo (tarpių buvo degintinių kauliukų ir sagtis).

Griautiniuose ir degintiniuose kapuose buvo palaidoti įvairaus amžiaus ir abiejų lyčių asmenys. Osteologiškai identifikuoti mažiausiai devynių asmenų palaikai (3 lent.).

Šiaurės vakarinės grupės pilkapiuose 1, 2 ir 5 kapų neaptikta. Vienintelai radiniai juose – pilkapio 2 ŠR duobėje surinkti paskiri ne žmogaus(?) degintiniai kauliukai. Visi šie sampilai buvo apardyti arimų bei „lobių ieškotojų“. Vis dėlto tenka suabejoti, ar pilkapiuose būta kapų. Juose nebuvo daugiau jokių kapų liekanų (duobių kontūrų, kaulų ar radinių). Kapų neaptikta ir visiškai suardytame šiaurės rytinės grupės pil-

3 lentelė. Osteologinės analizės duomenys.

Pilkapio Nr.	Kapo Nr.	Kapo pobūdis*	Lytis**	Amžius (m.)	Ūgis (m)
4	1, 1A	D	M; ?	>20; <10	?
	2	D	V; ?(M?)	25–40; ~15(<25?)	?
	3	G	V	25–30	1,65
6	1	G	V	35–40	?
	2	D	V	20–40	?
7	1	G	?	>20?	?
9	1	D	V	40–60	?

* D – degintinis, G – griaustinis.

** V – vyras, M – moteris.

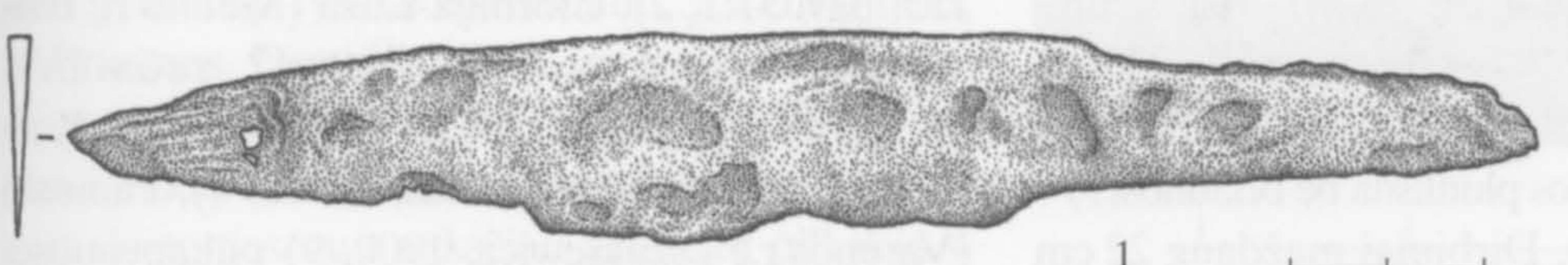
kapyje 3. Jo ŠV ir ŠR duobėse atsitiktinai rasti tik žvangutis ir žiedas. Tikėtina, kad šio pilkapiro kapai buvo sunaikinti. Tačiau tame neaptikta net smulkių kauliukų, kurių tokiu atveju turėtų būtų išlikę.

visą geležies amžių (Michelbertas, 1986, 162–163; Tautavičius, 1996, 108–109) ir dar ilgiau.

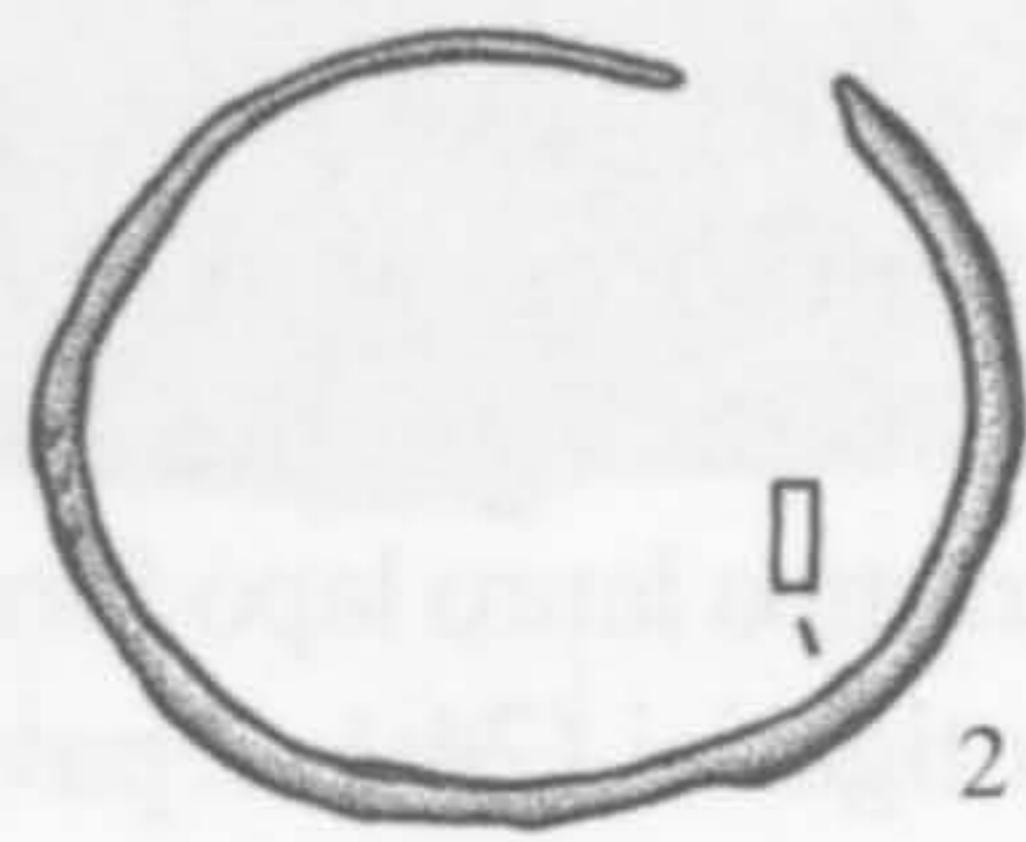
Pilkapio 4 griautiniame kape 3 ir pilkapiro 6 griautiniame kape 1 rasti pentiniai siauraašmeniai kirviai (24:3, 25:1 pav.). Jie buvo kompleksuose su ietigaliais, antskydžiu, todėl laikytini ginklais. Be abejo, iš esmės visų formų kirviai galėjo būti naudojami ir darbui. Kirviai yra atitinkamai 15,7 ir 22,9 cm ilgio, 4,9 ir 6,6 cm pločio ašmenimis. Abu dirbiniai yra panašios formos – lieknu liemeniu, koto link paplatintais ašmenimis, koto link žymiai ir mažiau į priekį paplatinta pentimi, apskrita ir ovalo formos kiauryme kotui. Pilkapyje 6 rasto kirvio kiaurymėje išlikę medienos fragmentų, o ant penties – audinio išpaudų. Pilkapio 4 kirvis gerokai masyvesnis. Panašios formos kirviai dažniai randami I tūkst. vidurio pilkapių griautiniuose ir degintiniuose kapuose. Tai – labiausiai paplitusi to meto Rytų Lietuvoje kirvių forma. Tipologiškai pilkapiro 4 kirvis artimiausias 4-ajam,

4 lentelė. Įkapių kompleksai.

Pilkapio Nr.	Kapo Nr.	Peilis	Siauraašmenis kirvis	Ietigalis	Antskydis	Sagis	Grandis	Lankinė segė	Apyrankė	Smeigtukas(?)	Titnagas
4	1, 1A	1							1		
	3	1	1 2	1	1	1			1		
	6	1	1 1		2						1
7	2						1				
	9	1		1			1	1			

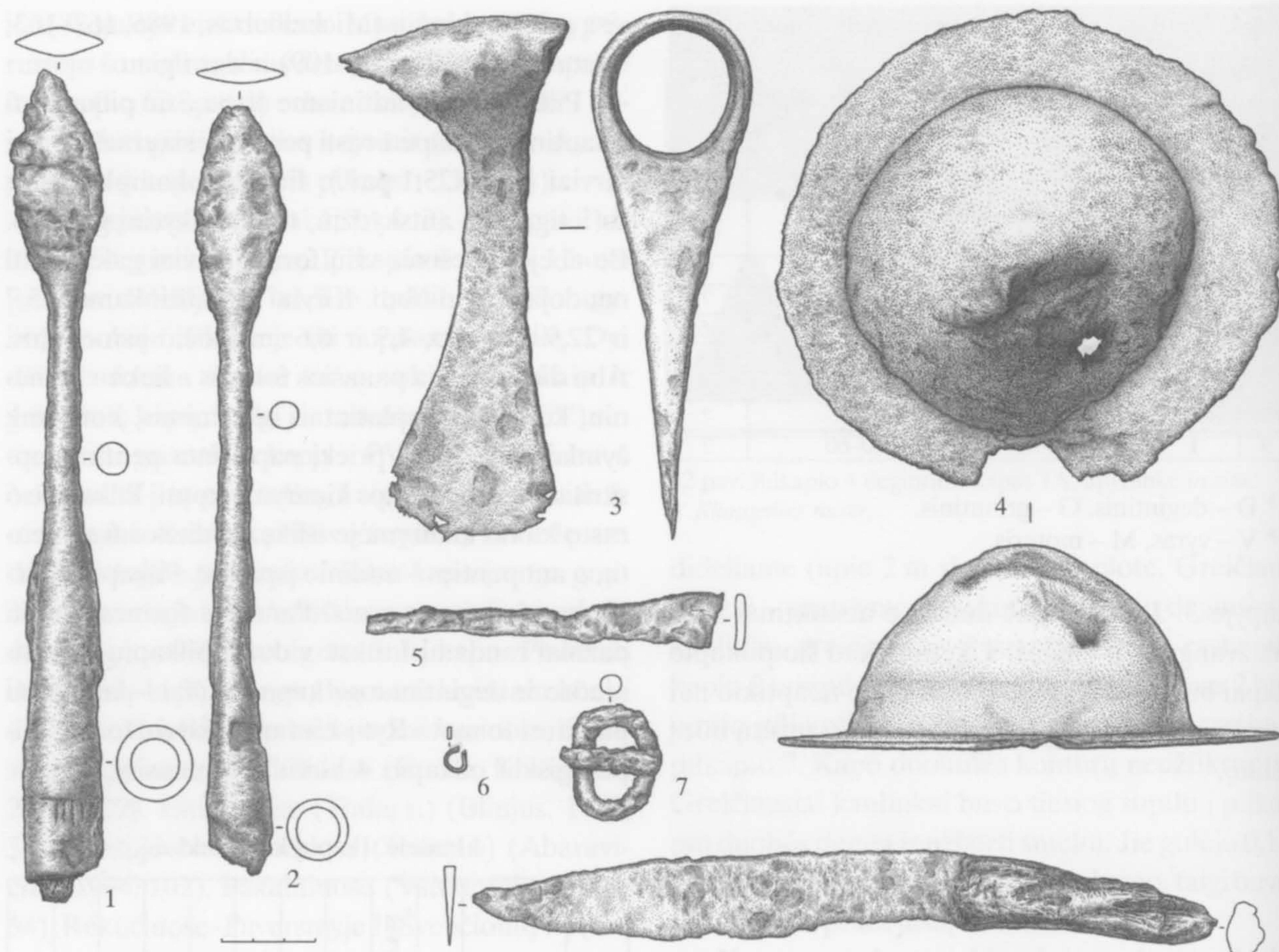

1

2

23 pav. Pilkapiro 4 degintinio kapo 1, 1A įkapės: 1 – peilis, 2 – apyrankė. I. Maciukaitės pieš.

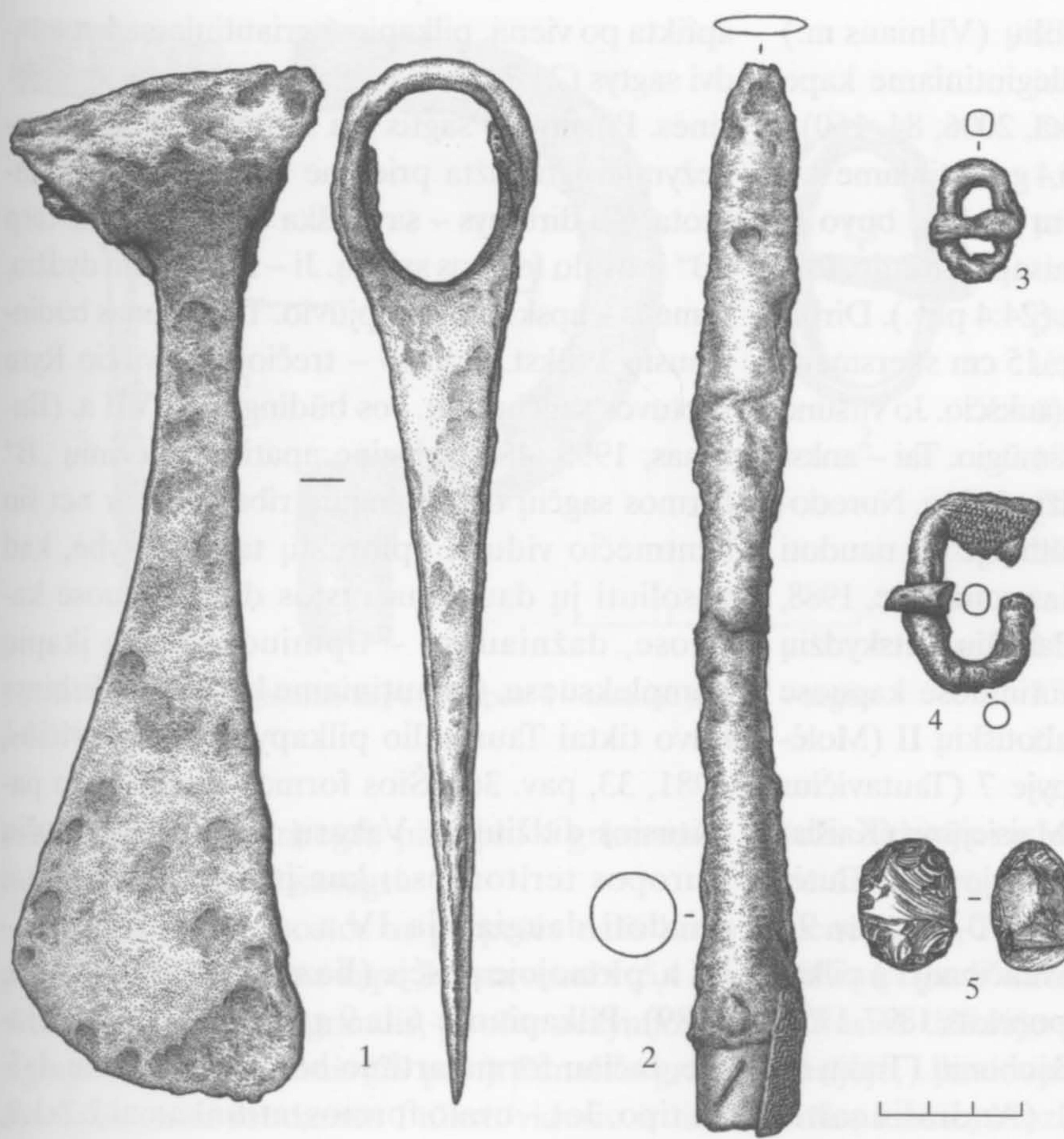

24 pav. Pilkapio 4 griautinio kapo 3 įkapės: 1, 2 – ietigaliai, 3 – kirvis, 4 – antskydis, 5 – smeigtukas(?), 6 – grandis, 7 – saggis, 8 – peilis. I. Maciukaitės pieš.

pilkapio 6 – 7-ajam tipui, nors formos skirtumai yra gana sąlyginiai. Panašūs į pilkapio 4 kirviai naujoti nuo II–III iki VI a. Pilkapio 6 kirvis datuotinas laikotarpiu nuo V bent iki VIII–IX a., greičiausiai – V–VI a. (Malonaitis, 2000š, 36–37, 41–43, 100, 102, 107–108, pav. 10, 12, 18, 20).

Ietigalių buvo tuose pačiuose kompleksuose kaip ir kirvių bei pilkapio 7 griautiniame kape 1. Visi ietigaliai – įmoviniai. Jų įmovose išlikę medienos fragmentų. Pilkapio 4 griautiniame kape 3 rasti du vienodos formos – ilga liekna įmova ir trumpa lauro lapo formos plunksna be briaunos(?) – ietigaliai (24:1, 2 pav.). Dirbiniai maždaug 22 cm ilgio, plunksnų plotis – 2,7 cm. Sprendžiant pagal formą bei tą aplinkybę, kad šio tipo ietigaliai daž-

nai aptinkami po du, jie skirti svaidomosioms, o ne artimai kovai pritaikytoms ietims. Šie palyginti reti dirbiniai neišskirti Lietuvos ietigalių tipologinėje schemaje (Казакевичюс, 1988, 21–63). Tokių ietigalių rasta I tūkst. viduriu datuotuose degintiniuose kapuose Alioškų–Ponizjės (Medilo r., Baltarusijos Respublika) (Покровский, 1899, 31), Baliulių (Kurila, Kliaugaitė, 2007, 132–133, 154–155, pav. 31:1, 2), Čiornaja Luža (Medilo r., Baltarusija) (Покровский, 1899, 42, табл. IV), Grabijolų (Vilniaus r.) (Иохеръ, 1890š, 1–3), Kurganų (Trakų r.) (Tautavičius, 1951š, 4), Pamusio (Varėnos r.) (Szukiewicz, 1900, 9) pilkapynuose. Jie buvo kompleksuose su V a. antrajai pusei – VI a. būdingais dirbiniais: ietigaliais profiliuota

25 pav. Pilkapio 6 griautinio kapo 1 įkapės: 1 – kirvis, 2 – ietigalis, 3, 4 – sagtys, 5 – titnagas. I. Maciukaitės pieš.

plunksna, antskydžiais kūgio formos viršūne, siauraašmeniais kirviais, „B“ formos ir ovalinėmis sagtimis, smeigtukais, lankinėmis segėmis ir t. t. Griautiniuose kapuose Rytų Lietuvoje tokį ietigalių iki šiol nebuvo rasta.

Panašus ietigalis buvo ir pilkapio 6 griautiniame kape 1 (25:2 pav.). Jis yra maždaug 23,5 cm ilgio, jo plunksna ilgesnė (beveik pusė dirbinio ilgio) ir ne taip ryškiai išskirianti, 2,2 cm pločio, be briaunos. Forma ietigalis artimas VI tipui, būdingam V–VIII a. (Казакевичюс, 1988, 52–54, рис. 21, капта XI). Tačiau funkciniu požiūriu formas skirtumas nuo anksčiau aprašytų pilkapio 4 ietigalių veikiausiai nėra esminis. Ko gero, tai tėra kiek mažiau išraiškingas šio tipo variantas. Ant

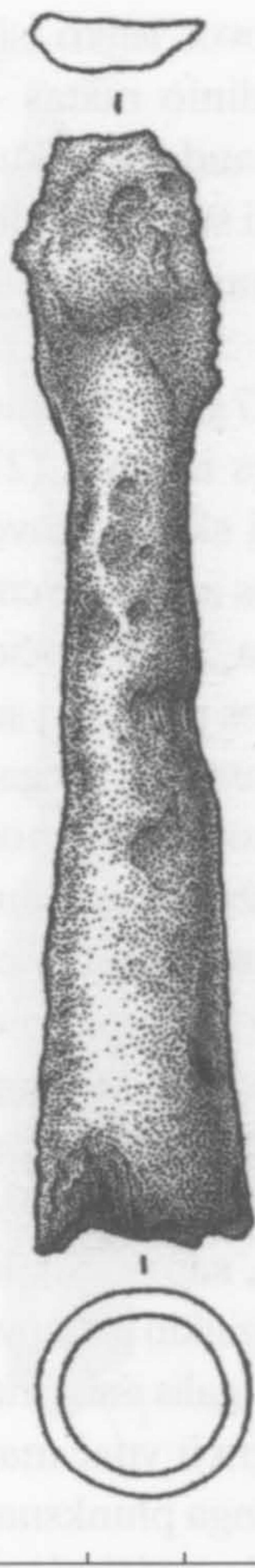
ietigalo įmovo išliko išspaudės audinio raštas – drabužių ar audeklo, į kurį galėjo būti susuptas mirusiojo kūnas, pėdsakas (26 pav.).

Pilkapio 7 griautiniame kape 1 buvęs ietigalis (27 pav.) ryškiai skiriasi savo forma. Jis vos apie 12,5 cm ilgio, trumpa 2 cm pločio rombo formos plunksna su nežymia briauna(?). Ietigalių trumpa rombo formos plunksna dažnai randama Rytų Lietuvos pilkapiuose, dažniausiai – degintiniuose kapuose. Jie ypač būdingi V a. antrajai pusei – VI a. (Казакевичюс, 1988, 29–32, рис. 9:11, капта IV). Iš kitų panašių ginklų pilkapyje 7 rastas ietigalis išskiria nedideliu ilgiu ir ypač maža neišraiškinga plunksna. Galbūt tokia neišbaigtą formą liudija salyginį dirbinio ankstyvumą. Pan-

šus nedidelis ietigalis kiek stambesne ir ryškesne plunksna rastas V a. antraja puse – VI a. datuoja-

26 pav. Pilkapio 6 griautiniame kape 1 rasto ietigalo įmova. L. Kurilos nuotr.

27 pav. Pilkapio 7 griautinio kapo 1 įkapė – ietigalis.
I. Maciukaitės pieš.

ma. Jis turi panašumą su vėlyvesniais – kūgio formos viršūne – antskydžiais (viršūnė nežymiai smailėjanti, o jos pakraščiai kiek pastatinti suformuojant neryškią briauną). Tikėtina, kad skydo dalis buvo ir apie 17 cm nuo antskydžio krašto rasta nedidelė žalvarinė grandelė (24:6 pav.). Ji galėjo būti užmauta ant dirželio, skirto skydui nešiotis ant nugaros. Panaši grandelė ir sagtelė ties skydo kraštu rasta ir Taurapilio pilkapio 5 kape (Tautavičius, 1981, 22).

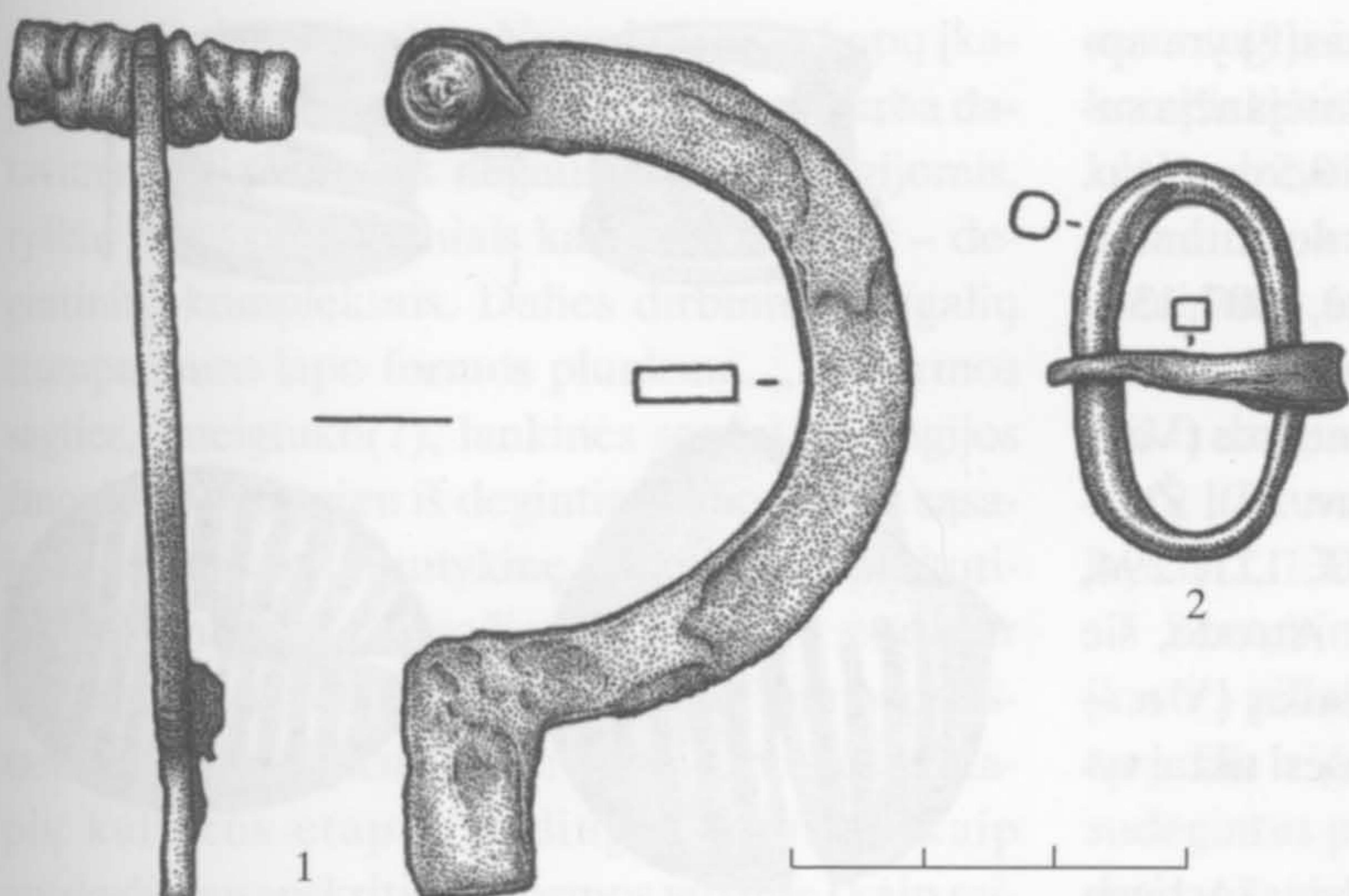
Aprangos detalių ir papuošalų kapuose rasta palyginti nedaug ir neįvairiu. Pilkapio 4 griautiniame kape 3 bei pilkapio 9 degintiniame kape 1

mame Žvirblių (Vilniaus m.) pilkapio 6 degintiniame kape I (Iwanowska, 2006, 84, 160).

Pilkapio 4 griautiniame kape 3, be kitų ginklų, buvo ir antskydis pusapskritimio formos viršūne (24:4 pav.). Dirbinys yra apie 15 cm skersmens ir apie 6 cm aukščio. Jo viršūnė įlenkta nuo smūgio. Tai – anksstyva antskydžių forma. Nurodoma, kad Lietuvoje jie naudoti III–IV a. (Казакявичюс, 1988, 123–125). Panašių antskydžių aptikta griautiniuose kapuose Degsnės–Labotiškių II (Molėtų r.) pilkapyje 7 (Tautavičius 1970š, 35), Maisiejūnų (Kaišiadorių r.) pilkapyje 3(3) (Butėnas, 1998, 167, 170–171, pav. 9), Mėžionių (Švenčionių r.) pilkapyje 2 (Покровский, 1897, 175), Mustenių–Baubonių (Trakų r.) pilkapyje 1 (Andrašiūnaitė, 1970š, 5). Šių kapų medžiaga leistų antskydžių pusapskritimio formos viršūne chronologiją nukelti bent i V a. pradžią. Santykinį pilkapyje 4 rasto dirbinio velyvumą patvirtintų ir pati jo forma. Jis turi panašumą su vėlyvesniais – kūgio formos viršūne – antskydžiais (viršūnė nežymiai smailėjanti, o jos pakraščiai kiek pastatinti suformuojant neryškią briauną).

Tikėtina, kad skydo dalis buvo ir apie 17 cm nuo antskydžio krašto rasta nedidelė žalvarinė grandelė (24:6 pav.). Ji galėjo būti užmauta ant dirželio, skirto skydui nešiotis ant nugaros. Panaši grandelė ir sagtelė ties skydo kraštu rasta ir Taurapilio pilkapio 5 kape (Tautavičius, 1981, 22).

Aprangos detalių ir papuošalų kapuose rasta palyginti nedaug ir neįvairiu. Pilkapio 4 griautiniame kape 3 bei pilkapio 9 degintiniame kape 1 aptikta po vieną, pilkapio 6 griautiniame kape 1 – dvi sagtys (24:7, 25:3, 4, 28:2 pav.). Visos jos geležinės. Pilkapio 4 sagtis yra artimos „B“ formos – nežymiai įgniaužta priekine dalimi, neornamentuota. Šis dirbinys – savotiška tarpinė forma tarp „B“ ir ovalo formos sagčių. Ji – 3,4x2,6 cm dydžio, rėmelis – apskrito skerspjūvio. Tai – vienas būdingiausių I tūkst. vidurio – trečiojo ketvirčio Rytų Lietuvos sagčių tipų. Jos būdingos V–VII a. (Butėnas, 1999, 48). Salyginę apatinę geležinių „B“ formos sagčių chronologinę ribą (V a. ar net šio šimtmečio vidurį) apibrėžtų ta aplinkybė, kad absoliuti jų dauguma rastos degintiniuose kapuose, dažniausiai – tipiniuose kario įkapių kompleksuose. Griautiniame kape toks dirbinys buvo tikai Taurapilio pilkapyje 1 (Tautavičius, 1981, 33, pav. 36). Šios formos sagtys buvo paplitusios didžiulėse Vakaru, Vidurio, Pietryčių Europos teritorijoje, kur įvairūs jų variantai naudoti daugiausia IV a. antrojoje pusėje – VI a. pirmojoje pusėje (Бажан, Каргапольцев, 1989). Pilkapiuose 6 ir 9 rastos sagtys yra kitokio, tačiau forma artimo bei taip pat labai dažno tipo. Jos – ovalo formos, atitinkamai 2,7x1,9, 4,4x2,9 ir 3x1,7 cm dydžio. Rėmeliai – apskrito ir artimo keturkampiui skerspjūvio. Ant vienos iš pilkapio 6 sagčių išlikę audinio įspaudai. Nurodoma ovalo formos sagčių chronologija – taip pat V–VII a. (Butėnas, 1999, 48). Šios formos sagčių randama ir griautiniuose, ir degintiniuose kapuose, taip pat dažniausiai kario įkapių kompleksuose. Tai liudyti, kad jų chronologija (bent jau pasirodymo laikas) santykinių kiek ankstesnė nei „B“ formos sagčių. Tačiau konkrečių dirbinių tikslesnis datavimas tipologiškai neįmanomas. Panašios sagtys taip pat buvo paplitusios didelėje Vidurio ir Rytų Europos teritorijoje, kur naudotos nuo III–IV a. (Мадыда-Легутко, 1986, 63–65, 72, Karte 47–49, Taf. 19, tab. 1–9). Sagtys buvo universalus dirbinys. Sprendžiant pagal padėtį, pilkapio 6 kape 1 buvusios sagtys (arba viena iš jų) galėjo būti skirtos perpetei susegti arba kokiems nors reik-

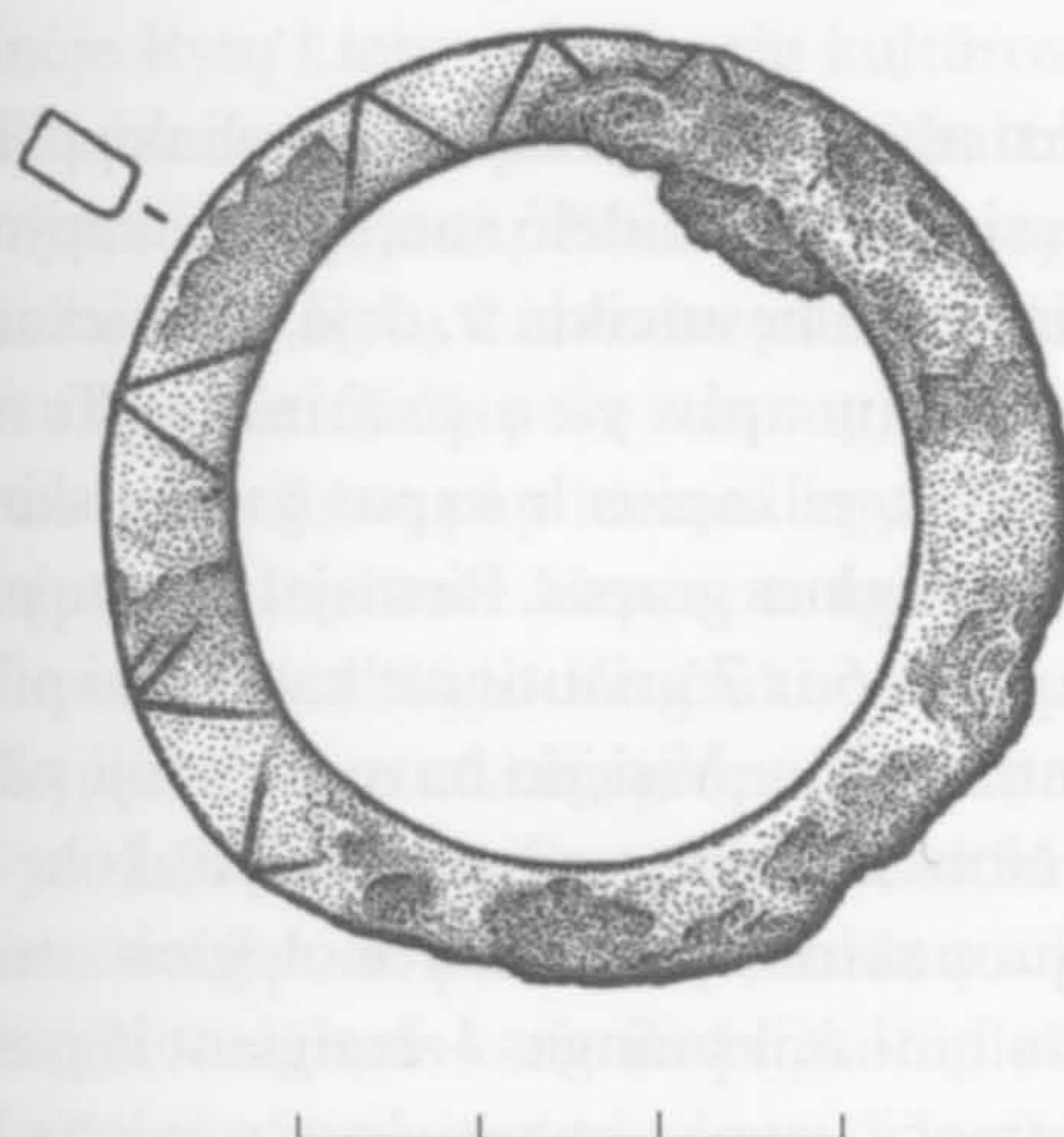

28 pav. Pilkapio 9 degintinio kapo 1 įkapės: 1 – lankinė segė, 2 – sgtis.
I. Maciukaitės pieš.

menims prie jos prisegti, pilkapio 4 griautiniame kape 3 – diržui susegti.

Galbūt diržo, juostos ar perpetės dalis buvo pilkapio 6 degintiniame kape 2 rasta stambi (5,4 cm skersmens) geležinė grandis, puošta nežymiomis zigzaginėmis įkartelėmis (29 pav.). Panašios grandys dažniausiai randamos I tūkst. vidurio ir antrosios pusės degintiniuose vyru kapuose.

Pilkapio 9 degintiniame kape 1 aptikta palyginti retos formos geležinė lankinė segė aukštų

29 pav. Pilkapio 6 degintinio kapo 2 įkapė – grandis.
I. Maciukaitės pieš.

siauru liemeneliu ir trumpa kojeliu (Vilkonių tipo) (28:1 pav.). Dirbinio ilgis – 6,6 cm, kojelės – 1,3 cm, įvijos – 2,4 cm. Rytų Lietuvos tokiu segių randama griautiniuose ir degintiniuose vyru kapuose: Baliulių (Kurila, Kliaugaitė, 2007, 135, 154–155, pav. 31:5, 6), Čiornaja Luža (Покровский, 1899, 8), Degsnės–Labotiškių II (Tautavičius, 1970š, 33, 36), Dviliškio–Paraisčių (Vilniaus r.) (Šimėnas, 1998, 163–164, pav. 15), Maisiejūnų (Butėnas, 1998, 169, 171, pav. 14), Riklikų (Tautavičius, 1970, 56, pav. 3) pilkapynuose. Su moteriška įkape (pjautuvu)

toks dirbinys rastas tiktais griautiniame vaiko kape 1 Diktarų (Anykščių r.) kapinyne (Urbanavičienė, 1995, 170, 173, pav. 3). Vilkonių, panašios Pilvinų tipo ir kitos artimų formų segės buvo paplitusios didelėje teritorijoje (dabartinėje Baltarusijoje, Ukrainoje, taip pat tarp vakarų baltų, Suvalkų krašte, Mozūrijos ežeryne, Dunojaus vidurupio regione, Vakarų Bugo, Dniepro, Dniestro, Pruto baseinuose). Šiomis segėmis pradėta tuoščiai ne anksčiau nei IV a. Daugiausia jos naudotos V a. viduryje, kai kurios – galbūt ir VI a. pradžioje (Schulze-Dörrlamm, 1986, 600–605; Teodor, 1988, 207, 220–221; Tejral, 1992, 239; Bitner-Wróblewska, 1995, 176–177; Tautavičius, 1996, 193; Bluijienė, 2002, 148–149, Fig. 3; 2006, 132–133, Fig. 5; Гавритухин, 1989, 78–80; Баран, Приходнюк, 1990, 248–249, рис. 51). Segių forma (aukštasis liemenėlis) sieja jas su vadinamuju Prahos tipu.

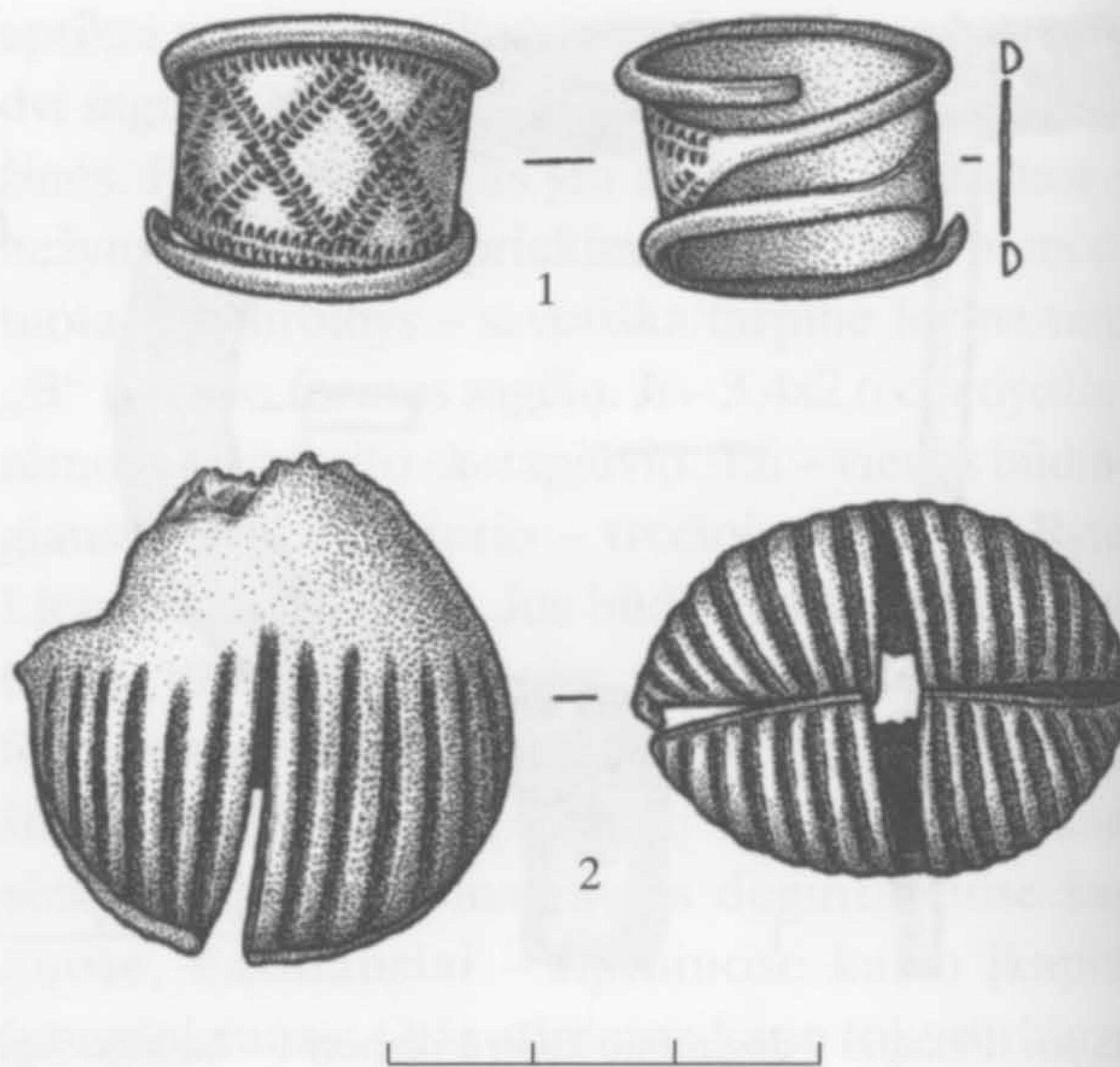
Kitas palyginti retas dirbinys yra pilkapio 4 griautiniame kape 3 rastas geležinis smeigtukas(?) (24:5 pav.). Dirbinys išlikęs prastai, todėl jo kaip smeigtuko identifikacija yra kiek abejotina, nors ir labiausiai tikėtina. Jis kiek grubesnio darbo ir stambesnis nei kituose laidojimo paminkluose rasti analogiški papuošalai. Tai gali būti ir skiltu-

vo ar kitokio dirbinio dalis. Smeigtukas(?) yra apskrito ar netaisyklingo skerspjūvio, platėjančia suplota galvute. Išlikusi jo dalis – apie 10,5 cm ilgio. Tokie smeigtukai rasti griautiniuose ir degintiniuose kapuose Baliulių (Kurila, Kliaugaitė, 2007, 134–135, 154–155, pav. 31:12), Dvyliškio–Paraisčių (Šimėnas, 1998, 163–164, pav. 15), Santakos (Vaitkevičius, 2007, 190–191, 206–207, pav. 53), Žvirblių (Iwanowska, 2006, 86, 89, 163, 171, 294, Tab. IX, XVII, CXL) pilkapynuose. Atrodo, šie dirbiniai naudoti palyginti trumpą laiką (V a.–VI a. pradžioje). Greičiausiai jais tuošesi tiktaivrai.

Pilkapio 4 degintinio kapo 1 dalyje 1A buvo apyrankėlė, sulenkta iš geležinės juostelės užapvalintais galais (vienas galas nulūžęs) (23:2 pav.). Dirbinys visai nedidelis, vos $4 \times 3,2$ cm, akivaizdžiai pritaikytas vaikui (tai patvirtino ir osteologinė kaulų analizė), neornamentuotas. Nors šis papuošalas forma artimas juostinėms apyrankėms, dėl paprastumo yra nepriskirtinas jokiam tipui ir tiksliau nedatuojamas. Geležinės apyrankės Lietuvos archeologinėje medžiagoje yra labai retos (Taučiūnas, 1996, 247), o Rytų Lietuvos pilkapių kontekste toks dirbinys yra unikalus.

Be kitų įkapių, pilkapio 6 griautiniame kape 1 rastas titnago gabalėlis (25:5 pav.). Jis apskaldytas taip, kad būtų patogu laikyti rankoje. Be didesnių abejonių, jis skirtas ugniai iškelti. Titnago gabalėlių randama vyru ir moterų kapuose, daugiausia – I tūkst. vidurio laidojimo paminkluose. Vieninteliam Pilviškių (Vilniaus r.) pilkapiro 1 griautiniame kape 1 titnagas buvo su skiltuvu (Vaitkevičius, 2002, 82). Greičiausiai ugnis papras tai buvo nesunkiai iškeliamā bet kokiu geležiniu įnagiu.

Atskirai reikia paminėti pilkapyje 2 atsitiktinių rastus dirbinius. Pilkapio duobėse aptiktas 2 cm dydžio žalvarinis įvijinis žiedas išplatinta prie kine dalimi, ornamentuota susikertančiomis zigzaginėmis įkartelių eilėmis (30:1 pav.), ir $3,6 \times 2,6$ cm skersmens žvangučius su kryžmine anga, ornamentuotas vertikaliais grioveliais (30:2 pav.). Abu

30 pav. Pilkapio 3 atsitiktiniai radiniai: 1 – žiedas, 2 – žvangučius. I. Maciukaitės pieš.

dirbiniai yra būdingi vėlyvajam geležies amžiui, tačiau tiksliau sunkiai datuojami. Panašiai žvangučiais dažniausiai tuoštos žirgų kamanos. Tokių dirbinių aptikta 1894 m. ištirtame pilkapyje 7 simboliniame žirgo kape (Покровский, 1897, 161).

PILKAPYNO CHRONOLOGIJA, INTERPRETACIJOS

Ištirti aštuoni Peršaukščio–Kasčiukų pilkapių greičiausiai tėra nedidelė suardyto pilkapyno dalis. Tyrinėjimai nesuteikia ir, deja, jau niekada nesuteiks žinių apie visą paminklą. Turimais duomenimis, pilkapius ir kapus galima skirstyti į tris chronologines grupes. Pirmajai reikėtų priskirti pilkapių 4, 6 ir 7 griautinius kapus bei pilkapiro 9 degintinį kapą. Visi jie buvo pirmieji pilkapių kapai. Nors ir neįmanoma nustatyti, koks laikotarpis juos skiria, tačiau chronologinis atotrūkis neturėtų būti reikšmingas – žvelgiant iš pusantro tūkstantmečio perspektyvos, kapus galima laikyti vienalaikiais. Tą patvirtintų pilkapių išsidėstymas vienas šalia kito, panaši konstrukcija, kapų

orientacija į vieną tašką. Nors dauguma kapų įkapių nėra pakankamai tiksliai datuojamos arba datavimas yra paremtas negausiomis analogijomis, ryškus jų ryšys su tipiniais karių kapų (ypač – degintinių) kompleksais. Dalies dirbinių (ietigalių trumpa lauro lapo formos plunksna, „B“ formos sagties, smeigtuko(?), lankinės segės) analogijos žinomas beveik vien iš degintinių kapų. Šios sąsajos leistų nusakyti santykinę kapų datą – paskutiniųjų inhumacijos papročio egzistavimo etapą ir laikotarpį, kuomet ją keitė kremacija. Tam neprieštarauja ir toks ankstyvajam Rytų Lietuvos pilkapių kultūros etapui būdingas dirbinys kaip antskydis pusapskritimio formos viršūne (kaip minėta, šis dirbinys yra savotiškos pereinamosios formos). Šiame kontekste pilkazio 9 degintinio kapo 1, konstrukcija artimo griautiniams, salyginis vienalaikišumas nestebina. Dirbinių tipologija leistų sieti šiuos kapus su griautiniai kapais Degsnės–Labotiškių II, Dvyliškio–Paraisčių, Padubės–Šaltaliūnės III, Taurapilio ir kai kuriuose kituose pilkapynuose. Karių kapų su tipiniaių įkapių kompleksais pagausėjimas datuojamas V a. viduriu (Vaitkevičius, 2005, 78; Bliujienė, 2006, 132–133). Pilkapių 4, 6, 7 ir 9 supylimą reikėtų datuoti V a. viduriu – VI a. pradžia, t. y. laikotarpiu, kuomet nusistovėjo tipiniai karių įkapių kompleksi, tačiau dar egzistavo (greičiausiai tik šiaurinėje Rytų Lietuvos pilkapių kultūros arealo dalyje) inhumacijos paprotys. Toks datavimas nekelia didesnių abejonių šiuo metu vyraujančioje chronologinėje Rytų Lietuvos pilkapių kultūros raidos schema. Tačiau šią schemą, tenka pripažinti, vis dar reikėtų papildomai argumentuoti.

Kaip ir kai kuriuose kituose to laikotarpio pilkapynuose, Peršaukštyje–Kasčiukuose pilkapiai su karių kapais sudaro atskirą grupę. Įkapių skaičius juose yra labai įvairus. Pastebima, kad kapų turtingumas susijęs su palaidotų asmenų amžiumi. Visas tipinis turtingas kario įkapių kompleksas buvo tik pilkazio 4 griautiniame kape 3, kuriame buvo palaidotas jaunas (25–30 m.) vyras. Mažiausiai turtingas buvo degintinis kapas pilkapyje 9. Jame

rasta sagtis ir segė glaudžiai siejasi su karių įkapių kompleksais. Pastaroji įkapė yra gana reta ir, tiketina, buvo brangi. Tačiau komplekse nebuvo pagrindinio kario atributo – ginklų. Kape buvo palaidotas tais laikais nejaunas (40–60 m.) vyras. Jaunesnių vyrų laidojimas su gausesnėmis įkapėmis ir daugiau ginklų neišskiria paminklo iš bendro Rytų Lietuvos pilkapių kultūros konteksto (Kurila, 2002, 130–132).

Santykinai vėlyvesni degintiniai kapai buvo įkasti į pilkazio 4 sampilą bei į pilkazio 6 duobę tarp šio ir gretimo 7 pilkazio. Atrodo, užkasant sudegintus palaikus pilkapiuose stengtasi nesuardyti ankstesnių kapų – kastos negilios duobutės ne sampilo centre. Negausios ir neįvairios įkapės nesuteikia beveik jokių duomenų apie kapų chronologiją. Tik geležinė grandis iš pilkazio 6 kapo 2 leistų ji labai apytiksliai datuoti I tūkst. viduriu ar antraja puse. Paprotys laidoti mirusiuosius ankstesniuose pilkapiuose buvo paplitęs visa I tūkst. antrają pusę ir II tūkst. pradžioje.

Trečiajai chronologinei grupei reikia priskirti pilkapius 1, 2 ir 5, kuriuose kapų nebuvę, bei pilkapij 3. Pilkapiai be kapų Rytų Lietuvoje yra gana dažni. Ypač jie būdingi vėlyvajam geležies amžiui (Kurila, 2005, 65–67, pav. 9). Kai kuriuose pilkapynuose jie sudaro atskiras grupes (Alinka-Raistinė, Kapitoniskės, Kretuonys, Minčia, Neravai–Grigiškės ir kt.), paprastai – pilkapynu pakraščiuose. Šių sampilų datavimą IX–XII a. patvirtina jų konstrukcija ir atsitiktiniai pilkazio 3 radiniai. Jokių kapų žymių nebuvę ir penkiuose iš devynių 1894 m. netoliene ištirtų pilkapių (Покровский, 1897, 159–160).

Tušti sampilai tebéra vienas sunkiausiai paaiškinamų Rytų Lietuvos pilkapynu bruožų. Konstrukcija paprastai jie iš esmės nesiskiria nuo kitų pilkapių. Galimos hipotezės – kad tai suardyti, iš anksto supilti ir dėl kokių nors priežasčių nepanaudoti sampilai ar simboliniai žuvusiems svetur supilti pilkapiai – turi trūkumų ir niekaip nepaiškina tokio jų masiškumo. Visai tiketina, nors ir paremta tik netiesioginiaių įrodymais, nuomonė,

kad tai – žirgų kapų simboliai (Bliujienė, 1992, 120–121). Pilkapai be kapų dažnai būna tuose pačiuose pilkapynuose ar netgi jų dalyse, kaip ir sampilai su griautiniais, degintiniai ar simboliniai žirgų kapais. Pilkapių 1, 2, 3 ir 5 sasajoms su žirgų kapais neprieštarautų kai kurie radiniai (žvanguolis, 1998 m. rasta sagtis profiliuotais šonais). Jas netiesiogiai patvirtintų ir 1894 m. ištirti žirgų kapai. Pilkapyje 2 rasti degintiniai kauliukai, osteologinės analizės duomenimis, greičiausiai yra ne žmogaus (tiesa, osteologiškai nepatvirtinta ir kad jie yra arklio).

Bet kuriuo atveju tuščius pilkapius greičiausiai reikėtų sieti su tam tikromis simbolinėmis prasmėmis. Tikėtina, kad jie neturėjo vienos griežtai apibrėžtos paskirties, galbūt netgi tiesiogiai neatliko pilkapio funkcijos. Pilkapių be kapų paskirtį galima mėginti aiškinti ir taikant paminklų, kaip teritorijos žymenų, modelį (Chapman, 1981; Renfrew, 1984, 165–199). Segmentuotose visuomenėse, didėjant gyventojų skaičiui, vykstant migracijai, kuomet paastrėja konkurencija dėl žemės ir resursų, aktualėja teritorijų žymėjimas, taip tarsi įteisinant savo pretenzijas į jas. Laidojimo paminklai, per protėvių kultą susiejantys bendruomenę su jos valdoma žeme, tam yra labai tinkami (Saxe, 1970š, 119–121; Earle, 2000, 52). Pilkapių pylimas iš ankssto ar netgi neplanuojant juose laidoti mirusiuju galėjo būti susijęs su siekiu greičiau sukurti savoje teritorijoje nuo seno valdomos nuosavybės įspūdį. Peršaukščio–Kasčiukų pilkapyno atveju šiaurės rytinėje dalyje esančius pilkapius su kapais ir tuščius pilkapius šiaurės vakarinėje dalyje, ko gero, skiria keli šimtmečiai (tiesa, neaišku, kiek ir kokia laikotarpio sampilų pilkapyne buvo sunaikinta). Jie galėjo būti supilti naujos bendruomenės, kuri siekė per tikras ar tariamas sasajas su anksčiau čia palaidotais žmonėmis įtvirtinti savo teises į teritoriją. Peržvelgus kitų pilkapynų medžiagą galima pastebėti, kad ir kitur tuščių pilkapių buvo plačios chronologijos paminkluose, kuriuose vėlyvojo geležies amžiaus sampilai buvo netoli tuojujamų I tūkst. viduriu (Alinka–Raistinė,

Degsnė–Labotiškės, Neravai–Grigiškės, Rėkučiai–Paversmys I, Sudota). Tokia pilkapių be kapų interpretacija neprieštarauja ir galimai jų, kaip žirgo kapo simbolio, funkcijai.

Ištirtus ankstyviausius ir vėlyviausius pilkapius skiria ilgas laikotarpis, galbūt netgi pusė tūkstantmečio. Tyrinėjimų duomenys nesuteikia galimybės nustatyti šioje vietoje mirusiuosius laidojusios bendruomenės ar bendruomenių raidos bei nuoseklios laidojimo tradicijų kaitos.

PILKAPIŲ IR KAPŲ APRAŠYMAS

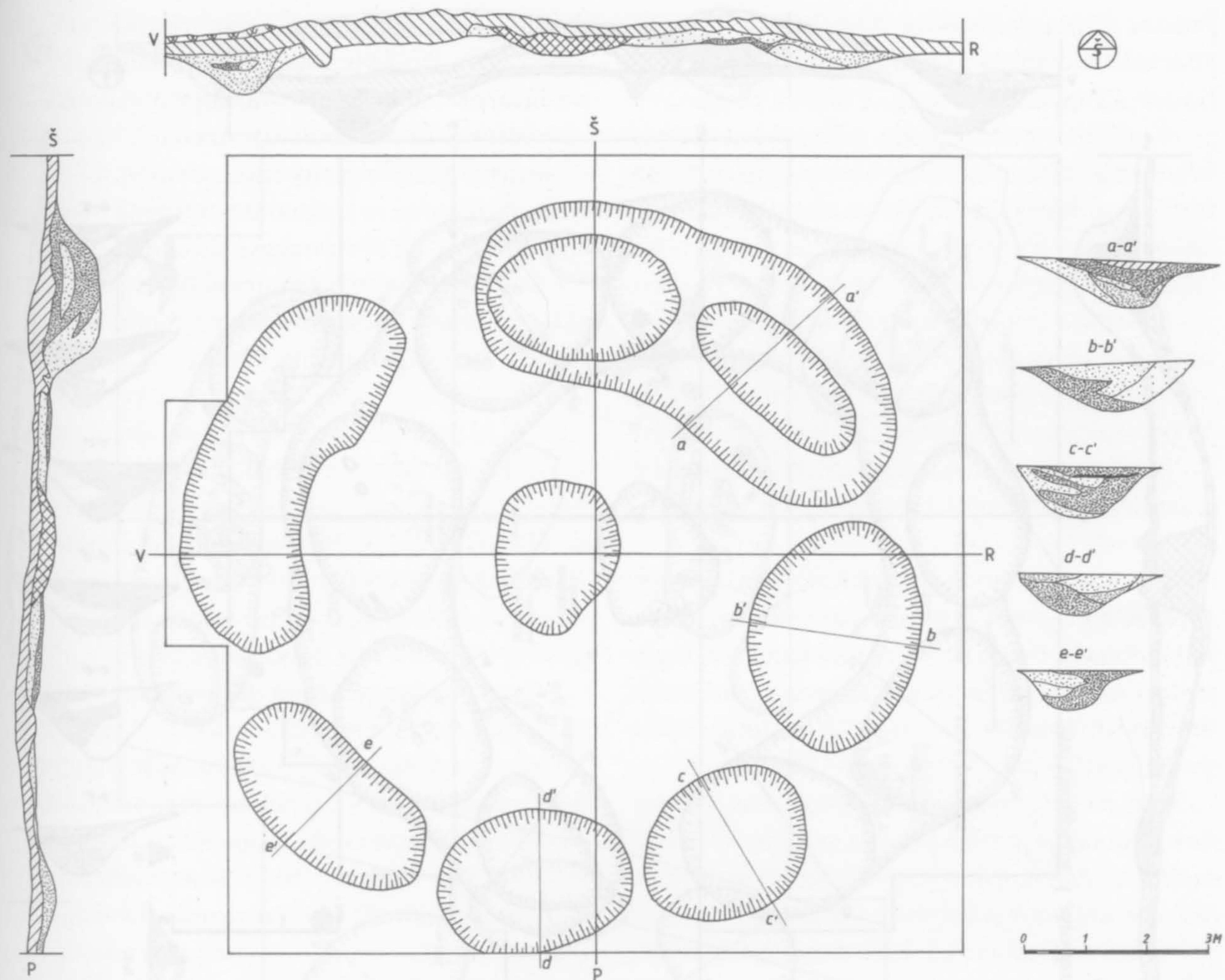
Pilkapis 1 (31 pav.) buvo šiaurės vakarinės pilkapių grupės viduryje, elektros perdavimo linijos proskynoje. Sampilas – apie 9 m skersmens, sulėkštėjės, vos 0,3 m aukščio. Pilkapis labai nuenkštėjės nuo nuolatinių arimų. Iki tyrinėjimų griovių ar duobių žymių nematyti.

Suartas sluoksnis – 0,2–0,5 m storio. Iki 0,2 m storio sampilo smėlio su peleningomis dėmelėmis ir smulkiais degésiais sluoksnis išlikęs tik pilkapio R ir P pusėje (12 pav.). ŠV pusėje visas sampilas suardytas iki pat įžemio. Po sampilo likučiais pasiektais apie 0,1 m storio pilkas pagrindo sluoksnis. Pilkapio centre atidengtas lobijų ieškotojų iki pat įžemio iškastos duobės kontūras.

Įžemyje išryškėjo šešių sampilų supusių duobių kontūrai (16 pav.). VŠV ir ŠŠR pusėje buvo dvi didelės (6,6x2,2 ir 7,4x3,15 m) pailgos duobės, PV–RPR pusėje – keturios ovalios taisyklingu puslankiu išsidėsčiusios 2,9–3,8x1,9–3 m dydžio duobės. Jų užpildas – maišytas peleningas ir šviesus (nuslinkęs nuo sampilo) smėlis (17 pav.). VŠV duobė sudarė dvi besijungiančios ovalios duobės, kurių kontūrai išryškėjo maždaug ties užpildo viduriu. Duobių gylis nuo užpildo viršaus – 0,65–0,85 m. Jos juosia 7,8x7,3 m dydžio plotą.

Kapų, pavienių radinių ar kaulų pilkapyje neaptikta.

Pilkapis 2 (32 pav.) buvo šiaurės vakarinėje pilkapių grupėje, į P nuo pilkapio 1, elektros per-

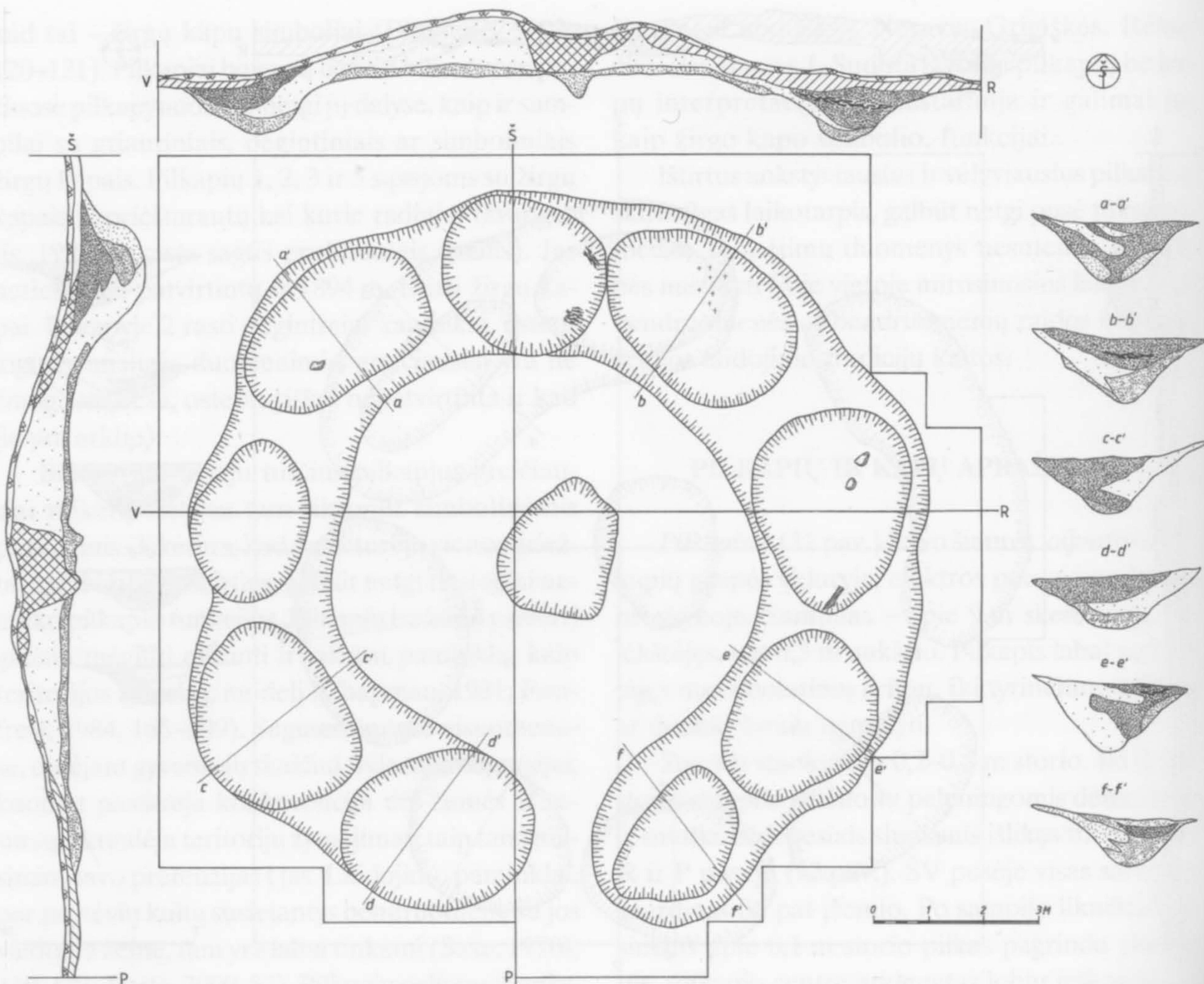

31 pav. Pilkapio 1 planas. R. Abramauskienės, V. Kliaugaitės brėž.

davimo linijos proskynoje. Sampilas – apie 8 m skersmens ir iki 1,3 m aukščio. Pilkapis apartas iš visų pusiu, ypač – iš R. Tačiau didžioji jo dalis išlikusi palyginti gerai (6 pav.), tik pačiame centre žymi lobiu ieškotojų iškasta duobė. Iki tyrinėjimų griovi ar duobių žymiu nematyti.

Pilkapio R pusė suarta iki 0,25–0,4 m gylio. Centrinėje ir V dalyje po velėna atidengtas geltono sampilo smėlio su juosvomis degēsingomis dėmelėmis sluoksnis. Jo storis – iki 0,9 m. Pilkapio pagrindas – 0,1–0,2 m storio ir išlikęs po visu sampilu, tik centre nežymiai pažeistas vėliau iškastos duobės.

Ižemyje išryškėjo sampilą juosusio griovio su vienu apie 1 m pločio tarpeliu P pusėje kontūrai (13 pav.). Užpildo paviršiuje griovio plotis – 2,2–3,5 m. Apie 0,2–0,25 m giliau griovyje išsiskyrė 9 ovalios 1,4–3x3–3,8 m dydžio duobės, išsidėsčiusios beveik taisyklingu apskritimu. Jų užpildas – maišytas peleningas ir šviesus (nuslinkęs nuo sampilo) smėlis. Duobių gylis nuo užpildo viršaus – 0,85–1,25 m. Kai kuriose duobėse užfiksuota degesių sankaupė ar apanglėjusios medienos fragmentų. ŠV ir R duobėse ties užpildo viduriu buvo trys nedideli akmenys. Griovys juosia 7,8x7,2 m dydžio plotą.

32 pav. Pilkapio 2 planas. R. Abramauskienės, V. Kliaugaitės brėž.

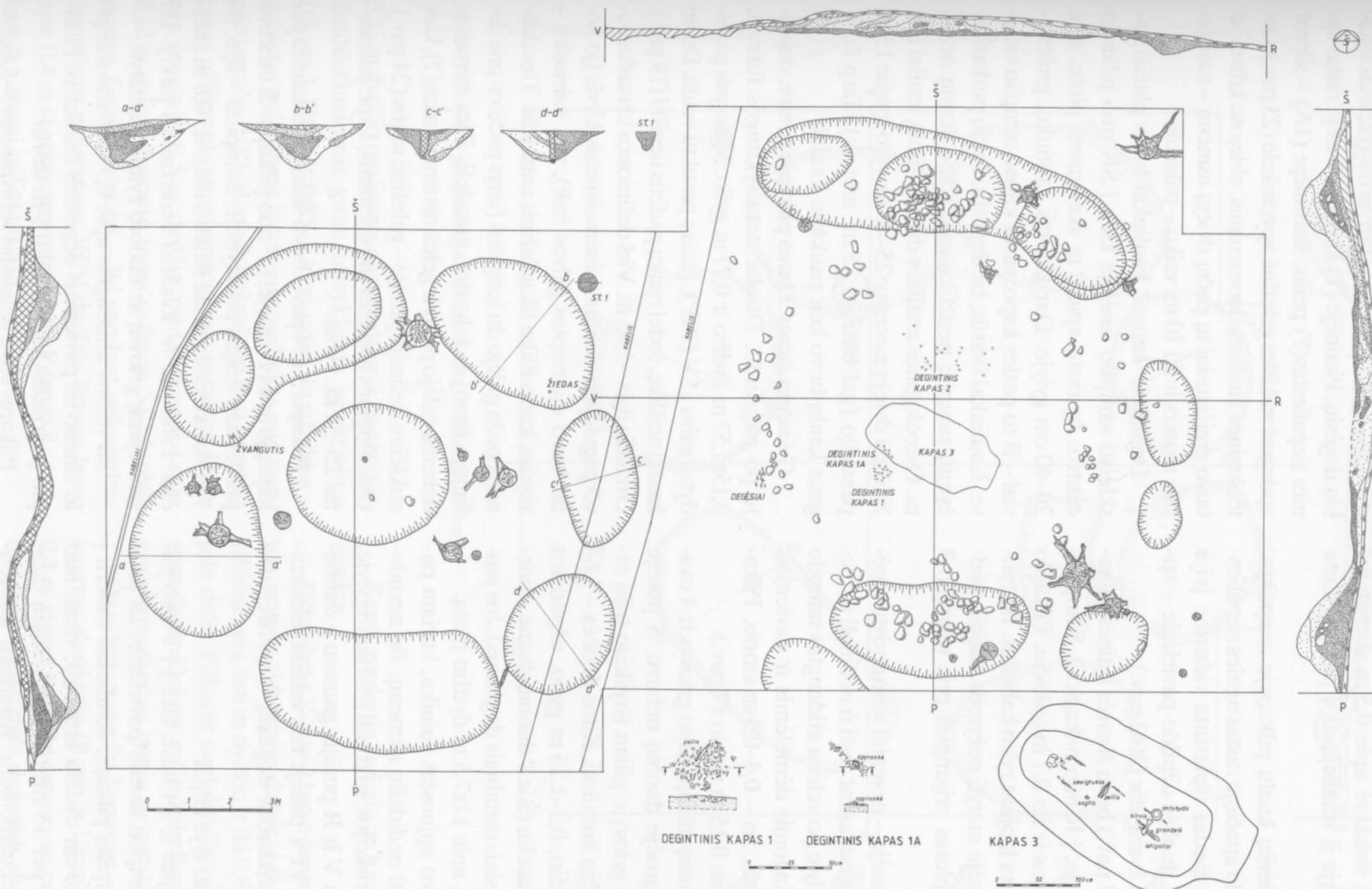
Kapų ar pavienių radinių pilkapyje neaptikta. ŠR duobės užpilde rasta nedaug degintinių ne žmogaus(?) kaulų.

Pilkapis 3 (33 pav.) buvo šiaurės rytinės pilkapių grupės P dalyje. Sampilas apie 7–8 m skersmens, išlikusi dalis – iki 0,5 m aukščio. Pilkapio V kraštas nuvažinėtas, R kraštas – nustumdytas klojant ryšio kabelius (3 pav.). Sampilo centre iškasta didžiulė (4 m skersmens) duobė. Iki tyrinėjimų griovių ar duobių žymių nematyti.

Po velėna visame sampilo paviršiuje atidengtas permaišyto (kasant duobę centre išmesto) smėlio sluoksnis, siekiantis iki 0,45 m storio. Ne-

suardytu apie 0,1–0,15 m storio sampilo smėlio su pavieniais degėsiais likučių buvo tik pilkapio P pusėje. Sampilo pakraščiai užfiksuota pagrindo liekanų (14 pav.).

Pilkapį beveik taisyklingu apskritimu supo 6 ovalios ar pailgos 3–6,4x1,9–3 m dydžio duobės. ŠV duobė sudarė dvi besijungiančios ovalios duobės, kurių kontūrai išryškėjo apie 0,8 m gylyje. Duobių užpildas – maišytas peleningas ir šviesus (nuslinkęs nuo sampilo) smėlis. Jų gylis nuo užpildo viršaus – 0,7–1,1 m. Duobės juosia 7,5x7,2 m dydžio plotą. Tarp P ir PR duobių rastas apangėjusios medienos fragmentas. ŠR duobės išorėje

33 pav. Pilkapių 3 (kairėje) ir 4 (dešinėje) planas. R. Abramauskiene, V. Kliaugaitės brėž.

juodais degésiais išsiskyrė apie 0,5 m skersmens stulpavietė. Pjūvyje ji smailėjanti, į ižemį igilinta 0,46 m (18 pav.).

Kapų ar pavienių kaulų pilkapyje neaptikta. ŠR duobės užpildo apačioje rastas ugnies nepaliestas(?) žalvarinis žiedas išplatinta vidurine įvija (30:1 pav.), o ŠV duobės užpildo paviršiuje – apsilydės žalvarinis žvangutis (30:2 pav.).

Pilkapis 4 (33 pav.) buvo šiaurės rytinės pilkapių grupės P dalyje, į R nuo pilkapio 3. Sampilas apie 8 m skersmens ir iki 0,7 m aukščio. Pilkapio V dalis užstumdyta klojant ryšio kabelius. Iki tyrinėjimų Š ir P pusėje matyti nežymūs duobių pėdsakai. Tiriamas plotas prijungtas prie pilkapio 3 ploto.

Pilkapio V pusėje – neseniai sustumdyto smėlio kalneliai. Juos nukasant rasti 6 nedideli akmenys. Likusioje dalyje po velėna atidengtas sampilo smėlio su peleningomis dēmelėmis ir pavieniais degésiais sluoksnis. Jis – 0,4–0,5 m storio. Pilkapio pagrindas apie 0,15 m storio (7 pav.).

Iš Š, R ir P pusių pilkapį supo griovys ir 4 ovalios duobės. V pusėje duobių nebuvo. Š pusėje 11x2,6 m dydžio griovyje giliau išryškėjo trijų atskirų ovalių duobių kontūrai. Kitos duobės – 1,6–4,8x1–2,2 m dydžio, 0,3–1,25 m gylio, užpildytos pilku peleningu smėliu (Š ir P duobių dugne – šviesus smėlis su gausiais stambiais degésiais). Jos juosia netaisyklingą apie 11x7,5 m dydžio plotą.

Sampilas buvo apjuostas vainiku, kuriam panaudota apie 200 nedidelių akmenų. Jie nesudaro ištisinės konstrukcijos, sukrauti įvairiame gylyje. Akmenų mažiau V ir R pusėje, gausiau – duobėse Š ir P pusėje. VPV pusėje ties vainiko akmenimis ižemyje užfiksuta degésių ir perdegusio smėlio dėmė.

Pilkapyje rasti trys kapai:

Degintinis kapas 1, 1A buvo kiek į PV nuo pilkapio centro, sampilo smėlio paviršiuje. Jis įkasitas į anksčiau supiltą pilkapį. Kaulukai suberti į dvi 35x30 ir 30x6 cm dydžio krūveles, viena nuo kitos nutolusias per 15 cm (22 pav.). Jokių duobutės kontūrų neužfiksuta. Kaulukų koncen-

tracijos – apie 5 cm storio. Tarp jų buvo keletas smulkiai degésių. Pietinėje (1) kaulų krūvelėje rastas ugnies nepaliestas(?) peilis, šiaurinėje (1A) – silpnai apdegusi vaikiška geležinė apyrankėlė (23 pav.). Osteologinės analizės duomenimis, abiejose krūvelėse buvo greičiausiai tų pačių dviejų asmenų – suaugusių moters ir iki 10 m. vaiko – palaikai.

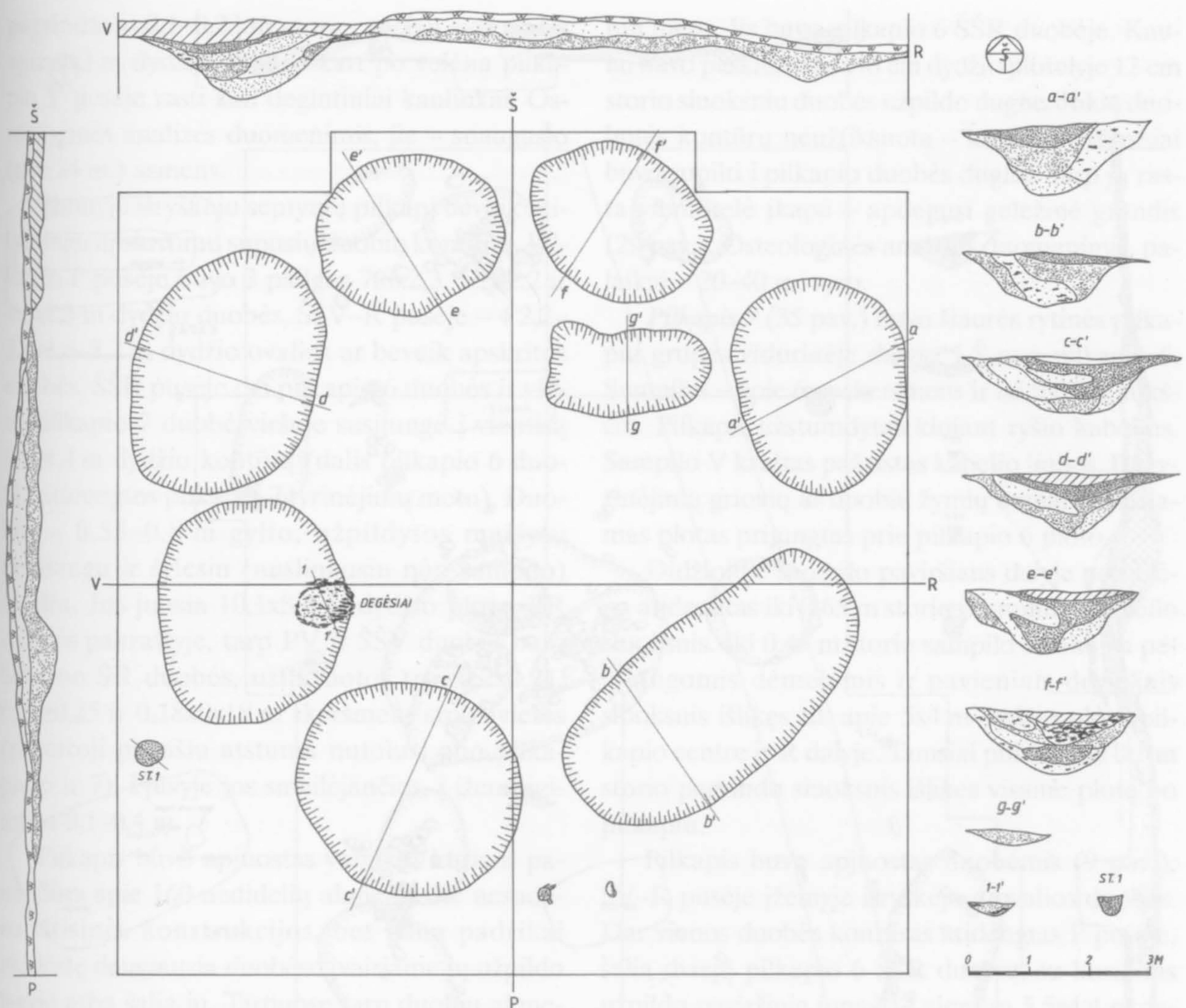
Degintinio kapo 2 kaulukai buvo plačiai paskleisti sampilo smėlyje kiek į ŠR nuo pilkapio centro. Jų rasta apie 2 m skersmens plote, apie 20–40 cm gylyje. Dar keletas kauliukų, greičiausiai – iš to paties kapo, rasta kitose sampilo vietose. Kaulukai švarūs, be degésių. Jokių perkasimo žymių sampile neužfiksuta. Kape įkapių nerasta. Osteologinės analizės duomenimis, kaulai mažiausiai dviejų asmenų: 25–40 m. vyro ir apie 15 m. paauglio (gal būti iki 25 m. moters). Tarp žmogaus kaulų buvo keli paukščio kaulai.

Griaūtinis kapas 3 buvo pilkapio centre, duobėje po pagrindu. Duobė netaisyklingos formos, 3,15x1,57 m dydžio ir 0,77 m gylio. Mirusysis paguldytas galva į ŠV (305°), į kairę pasuktu veidu. Dilbio kaulai neišlikę, todėl rankų padėtis neaiški (19 pav.). Griaūčių ilgis – 1,65 m. Virš dešiniosios blauzdos buvo paguldytas pentinis siauraašmenis kirvis (jo kotas buvo nukreiptas galvos link), virš kairiosios – skydas, kurio išliko tik geležinis antskydis. Ties dešiniaja pėda gulėjo du ietigaliai (ietys padėtos prie dešiniojo šono) ir žalvarinė grandelė. Ties mirusiojo dubeniu gulėjo peilis ir geležinis smeigtukas(?), kiek aukščiau dešinėje pusėje – geležinė sagtis (24 pav.). Osteologinės analizės duomenimis, kape palaidotas 25–30 m. vyras.

Pilkapis 5 (34 pav.) buvo šiaurės vakarinės pilkapių grupės P dalyje, į P nuo pilkapio 2, elektros perdavimo linijos proskynoje. Sampilas – apie 6–7 m skersmens, geriau išlikusi dalis iki 0,6 m aukščio. Pilkapio V kraštas nuartas (4 pav.). Iki tyrinėjimų griovių ar duobių žymių nematyti.

Po velėna atidengtas apie 0,3 m storio sampilo smėlio su pavieniais degésiais sluoksnis. Pilkapio pagrindas kai kur iki 0,5 m storio.

Pilkapis buvo apjuostas septyniomis 3–5,6x2,8–

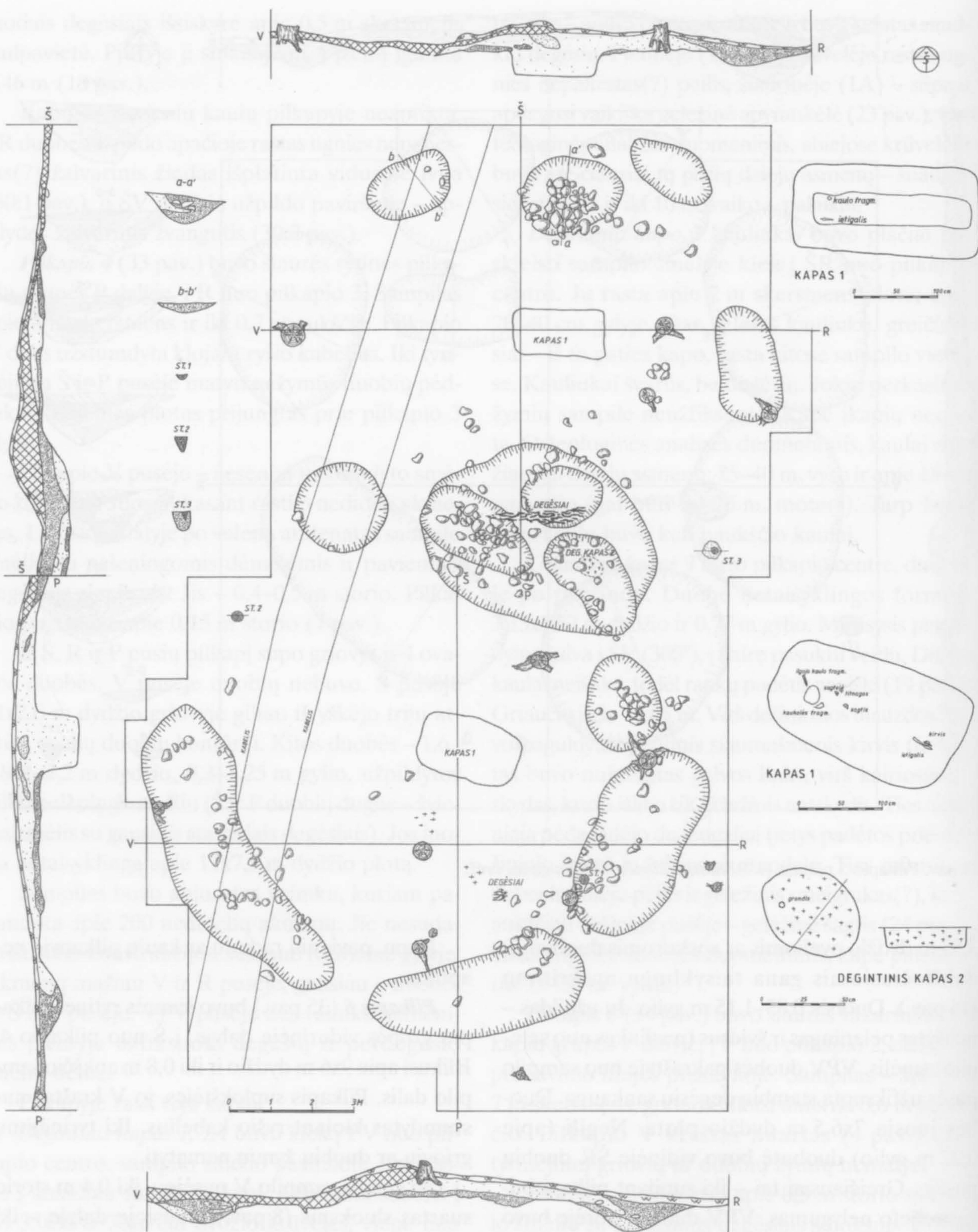
34 pav. Pilko 5 planas. R. Abramauskienės, V. Kliaugaitės brėž.

3,55 m dydžio ovaliomis ar apskritomis duobėmis, išsidėsčiusiomis gana taisyklingu apskritimu (15 pav.). Duobės 0,85–1,15 m gylio. Jų užpildas – maišytas peleningas ir šviesus (nuslinkęs nuo sampilo) smėlis. VPV duobės pakraštyje nuo sampilo pusės užfiksuota stambių degesių sankaupa. Duobės juosia 7x6,5 m dydžio plotą. Negili (apie 0,22 m gylio) duobutė buvo vidinėje ŠR duobių pusėje. Greičiausiai tai – iki supilant pilkapį buvęs reljefo nelygumas. VPV duobės išorėje buvo apie 0,4 m skersmens stulpavietė. Pjūvyje ji smailėjanti, į žemę įgilinta 0,3 m.

Kapų, pavienių radinių ar kaulų pilkapyje neaptikta.

Pilkapis 6 (35 pav.) buvo šiaurės rytinės pilkapių grupės vidurinėje dalyje, į Š nuo pilkapiro 4. Išlikusi apie 9x6 m dydžio ir iki 0,8 m aukščio sampilo dalis. Pilkipis suplokštėjės, jo V kraštas nustumdytas klojant ryšio kabelius. Iki tyrinėjimų griovių ar duobių žymių nematyti.

Po velėna sampilo V pusėje – iki 0,4 m storio suartas sluoksnis (8 pav.), likusioje dalyje – iki 0,4 m storio sampilo smėlio su peleningomis dėmelėmis ir pavieniais degesiais sluoksnis. Pilkipio

35 pav. Pilkapių 6 (apačioje) ir 7 (viršuje) planas. R. Abramauskiene, V. Kliaugaitės brėž.

pagrindas – 0,1–0,23 m storio, tačiau ryškus tik apie 4x3 m dydžio plote. Iškart po velėna pilkapiro V pusėje rasti keli degintiniai kauliukai. Osteologinės analizės duomenimis, jie – suaugusio (per 24 m.) asmens.

Ižemyje išryškėjo septynių pilkapių beveik taisyklingu apskritimu supusių duobių kontūrai. Pilkapiro P pusėje buvo 3 pailgos 7,8x2,3, 5,2x2,2 ir 4,8x2,3 m dydžio duobės, ŠŠV-R pusėje – 4 2,2–2,8x1,4–2,2 m dydžio ovalios ar beveik apskritos duobės. ŠŠR pusėje dvi pilkapiro 6 duobės ir viena pilkapiro 7 duobė viršuje susijungė į vientisą 5,5x4,4 m dydžio kontūrą (dalis pilkapiro 6 duobių atidengtos pilkapiro 7 tyrinėjimų metu). Duobės – 0,55–0,8 m gylio, užpildytos maišytu peleningu ir šviesiu (nuslinkusiu nuo sampilo) smėliu. Jos juosia 10,1x8,4 m dydžio plotą. PR duobės pakraštyje, tarp PV ir ŠŠV duobių bei į ŠR nuo ŠR duobės, užfiksautos trys 0,2x0,21, 0,25x0,25 ir 0,18x0x18 m skersmens stulpavietės (pastaroji panašiu atstumu nutolusi nuo pilkapiro 6 ir 7). Pjūvyje jos smailėjančios, į ižemį igilintos 0,1–0,4 m.

Pilkapis buvo apjuostas vainiku, kuriam naudota apie 160 nedidelių akmenų. Jie nesudaro ištisinės konstrukcijos, bet gana padrikai išsidėstę daugiausia duobėse įvairiame jų užpildo lygyje arba šalia jų. Tarpuose tarp duobių akmenų beveik nebuvo.

Pilkapyje aptiki du kapai.

Griaustinis kapas 1 buvo pilkapiro centre, duobėje po pagrindu. Duobė – stačiakampio užapvalintais kampais formos, 2,34x1,36 m dydžio ir 0,93 m gylio. Mirusysis paguldytas galva į VŠV (285°). Išlikusi tik kaukolė ir ilgojo kaulo fragmentas galvūgalyje (galima spėti, kad mirusiojo ranka buvo iškelta ar padėta po galva) (20 pav.). Ties mirusiojo kojūgaliu gulėjo ietigalis ir pentinis siauraašmenis kirvis ašmenimis į viršų. Krūtinės srityje rastos dvi geležinės sagtys ir titnago gabalėlis (25, 26 pav.). Osteologinės analizės duomenimis, kape palaidotas 35–40 m. vyros.

Degintinis kapas 2 aptiktas pilkapiro 7 tyrinėj-

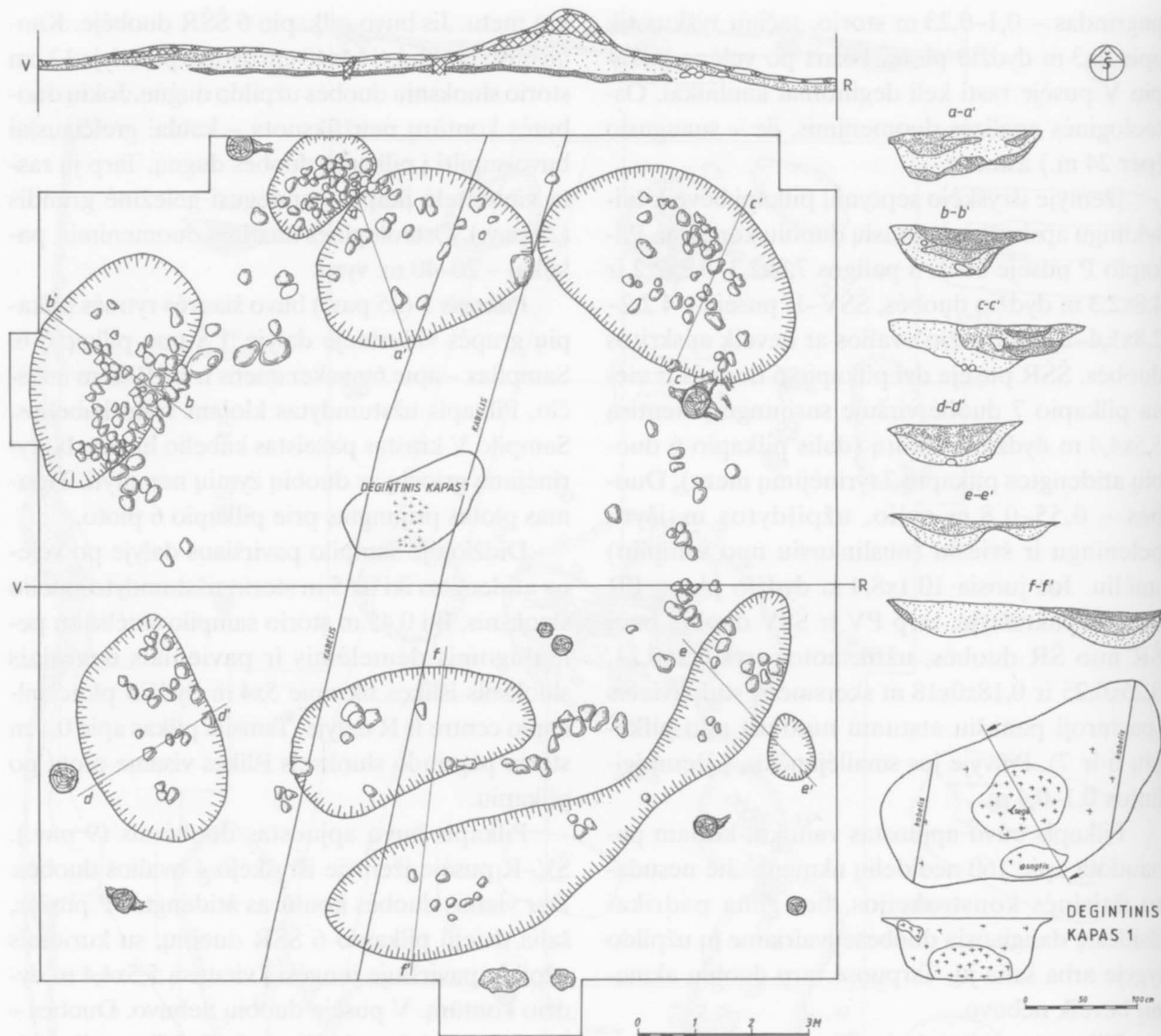
mų metu. Jis buvo pilkapiro 6 ŠŠR duobėje. Kaulai buvo paskleisti 64x48 cm dydžio plotelyje 12 cm storio sluoksniu duobės užpildo dugne. Jokių duobutės kontūrų neužfiksota – kaulai greičiausiai buvo supilti į pilkapiro duobės dugną. Tarp jų rasta vienintelė įkapė – apdegusi geležinė grandis (29 pav.). Osteologinės analizės duomenimis, kaulai – 20–40 m. vyro.

Pilkapis 7 (35 pav.) buvo šiaurės rytinės pilkapiro grupės vidurinėje dalyje, į Š nuo pilkapiro 6. Sampilas – apie 6 m skersmens ir iki 0,65 m aukščio. Pilkapis užstumdytas klojant rysio kabelius. Sampilo V kraštas pažeistas kabelio linijos. Iki tyrinėjimų griovių ar duobių žymių nematyti. Tiriamas plotas prijungtas prie pilkapiro 6 ploto.

Didžiojoje sampilo paviršiaus dalyje po velėna atidengtas iki 0,65 m storio užstumdyto smėlio sluoksnis. Iki 0,45 m storio sampilo smėlio su peleningomis dėmelėmis ir pavieniais degėsiais sluoksnis išlikęs tik apie 5x4 m dydžio plote pilkapiro centre ir R dalyje. Tamsiai pilkas apie 0,1 m storio pagrindo sluoksnis išlikęs visame plote po pilkapiu.

Pilkapis buvo apjuostas duobėmis (9 pav.). ŠV-R pusėje ižemyje išryškėjo 4 ovalios duobės. Dar vienos duobės kontūras atidengtas P pusėje, šalia dviejų pilkapiro 6 ŠŠR duobių, su kuriomis užpildo paviršiuje jungesi į vientisą 5,5x4,4 m dydžio kontūrą. V pusėje duobių nebuvo. Duobės – 2,1–2,6x1,2–1,8 m dydžio ir 0,15–0,7 m gylio, užpildytos maišytu peleningu ir šviesiu (nuslinkusiu nuo sampilo) smėliu. Jos juosia netaisyklingą apie 7,5x5,5 m dydžio plotą. Sprendžiant pagal duobių išsidėstymą, pilkapis 7 greičiausiai santykinai kiek vėlesnis už pilkapių 6 (prijungtas prie anksčiau supilto pilkapiro). P duobės ir pilkapiro 6 Š duobės paviršiuje užfiksotas didelis (2,4 m ilgio) sudėgusios medienos fragmentas.

Pilkapį supo vainikas iš maždaug 70 nedidelių akmenų. Jie gana padrikai nedidelėmis sankupomis ar pavieniui išsidėstę duobių vidinėje pusėje ir daugiausia Š duobėje įvairiame jos užpildo lygyje (11 pav.). Pilkapiro V pusėje akmenų nerasta.

36 pav. Pilkapio 9 planas. R. Abramauskienės, V. Kliaugaitės brėž.

Griautinis kapas 1 buvo pilkapio centre, duobėje po pagrindu. Duobė – stačiakampio užapvalintais kampais formos, 2,28x1,12 m dydžio ir 0,62 m gylio. 0,53 m gylyje užfiksuotas 1,92x0,38 m dydžio tamsesnis kontūras. Tačiau vargu ar tai karsto liekanos. Sprendžiant pagal šiuos neryškius kontūrus, mirusysis buvo paguldytas galva į V (272°). Griaučiai visiškai sunykę, išlikęs tik kairosios mentės fragmentas. Vienintelė įkapė – ietis – buvo paguldyta prie mirusiojo dešiniojo šono taip, kad ietigalis (27 pav.) gulėjo ties galva. Os-

teologiškai lyties bei tikslesnio amžiaus nustatyti nepavyko. Tikėtina, kad kape buvo palaidotas suaugęs asmuo.

„*Pilkapis 8*“ buvo šiaurės rytinės pilkapių grupės P dalyje, į P nuo pilkapių 3 ir 4. Tyrinėjimų metu paaiškėjo, kad tai – įrengiant kabelių ruožą sustumdytas gruntas.

Pilkapis 9 (36 pav.) buvo šiaurės rytinės pilkapių grupės vidurinėje dalyje, į Š nuo pilkapiro 7. Sampilas – apie 12 m skersmens, išlikusi dalis – iki 1,1 m aukščio. Per pilkapiro centrą išstumdytas

apie 4 m skersmens ruožas, kuriame pakloti ryšio kabeliai (5 pav.). Sampilo pakraščiais matyti duobių žymės.

Po velėna sampilo R pusėje – apie 0,4 m storio užstumdyto smėlio sluoksnis. Išlikęs sampilo smėlio su peleningomis dėmelėmis ir pavieniais degėsiaisiais sluoksnais – 0,2–0,4 m storio. Giliau atidengtas apie 0,2 m storio tamsiai pilkas pagrindo sluoksnis.

Pilkapij netaisyklingu apskritimu supo 5 duobės (10 pav.). PR pusėje buvo ilga (apie 10 m ilgio), iki 2,2 m pločio duobė–griovys, PV–ŠR pusėje – 4 ovalios 3,8–5x2,4–3,2 m dydžio duobės. Jų gylis – 0,5–0,85 m, užpildas – maišytas peleningas ir šviesus (nuslinkęs nuo sampilo) smėlis. Šios duobės juosia apie 10,5x10 m dydžio plotą. P duobių vidinėje pusėje buvo 4,2x2,15 m dydžio duobė, užpildyta šviesiu smėliu. Ji greičiausiai buvo iškasta prieš supilant pilkapij, o vėliau užpilta iš kitų duobių iškastu smėliu. Dar dvi nedidelės (2,1x1,4 ir 1,2x0,9 m) duobutės užfiksuotos ŠŠV ir RPR pusėje, kitų duobių išorėje.

Sampilo pakraščiais buvo sukrautas vainikas iš maždaug 250 nedidelių akmenų. Jų rasta beveik visu perimetru, tačiau konstrukcijos būta neįstisinės ir gana padrikos. Akmenų daugiausia buvo duobėse įvairiame jų užpildo gylyje, mažiau – tarpuose tarp duobių ar jų vidinėje pusėje.

Degintinis kapas 1 buvo įrengtas pilkapiro centre duobėje po pagrindu. Kapo duobė – stačiakampio užapvalintais kampais formos, 2,7x1,3 m dydžio ir 0,59 m gylio, orientuota ŠR–PV (65–245°) kryptimi. Kauliukai supilti į 0,62x0,85 m dydžio, 0,34 m storio krūvelę ant duobės dugno jos centre ir sumaišyti su smėliu. Tarp jų buvo apdegusi geležinė lankinė segė (28:1 pav.). Dar šiek tiek kauliukų rasta 0,6x0,3 m dydžio degėsingojė dėmėje duobės užpildo viršuje ties jos P kraštu. Šioje dėmėje rasta apdegusi geležinė sagtis (28:2 pav.). Osteologinės analizės duomenimis, kape palaidotas 40–60 m. vyras.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SARAŠAS

Abaravičius G., 1994 – Mošos (Naujasodų) pilkapyno tyrinėjimai 1993 metais // ATL 1992 ir 1993 metais. Vilnius, 1994, p. 99–102.

Andrašiūnaitė D., 1970š – Mustenių–Baubonių pilkapynas. 1970, LIIR, Nr. 310.

Balčiūnas J., 1980š – 1979 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Švenčionių rajone ataskaita. 1980, LIIR, Nr. 2240.

Balčiūnas J., 1988š – 1987 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Švenčionių rajone ataskaita. 1988, LIIR, Nr. 2248.

Barkus A., Jankauskas R., Urbanavičius A., 2005 – Antropologinės medžiagos tyrimai // ATL 2002 metais. Vilnius, 2005, p. 330–340.

Bitner-Wróblewska A., 1995 – Long distance – close connections. Norway and the Balt lands during Migration Period // Særtrykk. Universitetets Oldsaksamling Årbok 1993/1994. Oslo, 1995, p. 171–189.

Bliujienė A., 1992 – Alinkos (Raistinės) pilkapių // LA. Vilnius, 1992. T. 8, p. 105–127.

Bliujienė A., 2002 – The main stylistic features of the Baltic crossbow brooches in the Migration Period // Archaeologia Baltica. Vilnius, 2002. T. 5, p. 145–161.

Bliujienė A., 2006 – Watershed between Eastern and Western Lithuania during the Early and Late Migration Period // AL. Vilnius, 2006. T. 7, p. 123–143.

Bliujus A., 1983 – Eitulionių pilkapynas // Muziejai ir paminklai. Vilnius, 1983. T. 5, p. 31–40.

Butėnas E., 1998 – Maisiejūnų pilkapyno tyrinėjimai // LA. Vilnius, 1998. T. 15, p. 163–184.

Butėnas E., 1999 – Sagtys iš Rytų Lietuvos pilkapių (tipai, paskirtis) // LA. Vilnius, 1999. T. 18, p. 37–56.

Butėnienė E., 1984 – Želmeniškės pilkapynas // ATL 1982 ir 1983 metais. Vilnius, 1984, p. 50–53.

Chapman R., 1981 – The emergence of formal disposal areas and the ‘problem’ of megalithic tombs in prehistoric Europe // The archaeology of death

- (New directions in archaeology). Cambridge, 1981, p. 71–81.
- Dakanis B.**, 2006 – Baltadvario pilkapynas // ATL 2004 metais. Vilnius, 2006, p. 71–73.
- Earle T.**, 2000 – Archaeology, property, and prehistory // Annual review of anthropology. 2000, Vol. 29, Iss. 1, p. 39–60.
- Iwanowska G.**, 2006 – Cmentarzysko kurhanowe w Žwirblach pod Wilnem. Wprowadzenie w problematykę. Katalog. Warszawa, 2006.
- Jankauskas R., Barkus A., Urbanavičius A.**, 2005 – Preliminarūs 2003 m. archeologinių kasinėjimų antropologinės medžiagos tyrimų rezultatai // ATL 2003 metais. Vilnius, 2005, p. 298–307.
- Jankauskas R., Barkus A., Urbanavičius A.**, 2006 – Preliminarūs 2004 m. archeologinių kasinėjimų antropologinės medžiagos tyrimų rezultatai // ATL 2004 metais. Vilnius, 2006, p. 344–358.
- Kliaugaitė V.**, 2002š – Peršaukščio, Kasčiukų pilkapyno (A 1105P ir A 1106P), Švenčionių r., archeologijos tyrimų 2002 m. ataskaita. 2002, LIIR, Nr. 4000.
- Kliaugaitė V.**, 2003š – Peršaukščio, Kasčiukų pilkapyno (A 1105P ir A 1106P), Švenčionių r., archeologijos tyrimų 2003 m. ataskaita. 2003, LIIR, Nr. 4120.
- Kliaugaitė V.**, 2004š – Peršaukščio, Kasčiukų pilkapyno (A 1106P), Švenčionių r., 2004 m. archeologijos tyrimų ataskaita. 2004, LIIR, Nr. 4348.
- Kliaugaitė V.**, 2005a – Peršaukščio (Kasčiukų) pilkapynas // ATL 2002 metais. Vilnius, 2005, p. 63–66.
- Kliaugaitė V.**, 2005b – Peršaukščio (Kasčiukų) pilkapynas // ATL 2003 metais. Vilnius, 2005, p. 86–88.
- Kliaugaitė V.**, 2006 – Peršaukščio (Kasčiukų) pilkapynas // ATL 2004 metais. Vilnius, 2006, p. 77–78.
- Kulikauskas P., Luchtas A.**, 1978š – Rudesos (Inturkės apyl., Molėtų raj.) pilkapyno tyrinėjimai 1978 metais. 1978, LIIR, Nr. 621.
- Kurila L.**, 2002 – Socialinių santykių atspindžiai Rytų Lietuvos pilkapių degintinių kapų medžiagoje // AL. Vilnius, 2002. T. 3, p. 122–136.
- Kurila L.**, 2005 – Lietuvių etninė riba rytuose IX–XII a. (1. Archeologijos duomenys) // LA. Vilnius, 2005. T. 27, p. 59–84.
- Kurila L.**, 2007 – Poviliškės pilkapynas // ATL 2006 metais. Vilnius, 2007, p. 124–126.
- Kurila L., Kliaugaitė V.**, 2007 – Baliulių pilkapių (Švenčionių r.) // LA. Vilnius, 2007. T. 30, p. 121–180.
- Madyda-Legutko R.**, 1986 – Die Gürtelschnallen der Römischen Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum // BAR International Series. Oxford, 1986. Vol. 360.
- Malonaitis A.**, 2000š – Siauraašmeniai pentiniai kirviai Lietuvoje (tipologija ir ergonomika). Daktaro disertacija. Vilnius, 2000, LIIR, Nr. F6–67.
- Merkevičius A.**, 1988š – Sudotos km. pilkapių, Švenčionėlių apyl. Švenčionių raj. tyrinėjimų ataskaita. 1988, LIIR, Nr. 1524.
- Michelbertas M.**, 1986 – Senasis geležies amžius Lietuvoje. I–IV amžius. Vilnius, 1986.
- Renfrew C.**, 1984 – Approaches to social archaeology. Edinburgh, 1984.
- Saxe A. A.**, 1970š. Social dimensions of mortuary practices. Daktaro disertacija. Michigan [žiūrėta: <http://wwwlib.umi.com/dissertations/cart?add=7104720>, 2006 m. gegužės 10 d.]
- Schulze-Dörrlamm M.**, 1986 – Romanisch oder Germanisch? Untersuchungen zu den Armbrust- und Bügelknopffibeln des 5. und 6. Jahrhunderts n. Chr. aus den Gebieten westlich des Rheins und südlich der Donau // Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz. Mainz, 1986, Vol. 33, Teil 2, p. 593–720.
- Semėnas V.**, 1994 – Rékučių–Paversmio I grupės pilkapyno 1993 tyrinėjimai // ATL 1992 ir 1993 metais. Vilnius, 1994, p. 110–112.
- Steponaitis V.**, 2002 – Paduobės–Šaltaliūnės III grupės pilkapynas // ATL 2001 metais. Vilnius, 2002, p. 96–97.
- Steponaitis V.**, 2002š – Paduobės–Šaltaliūnės (Švenčionių raj.) III grupės pilkapių 2002 m. tyrinėjimų ataskaita. 2002, LIIR, Nr. 3986.
- Steponaitis V.**, 2007 – Paduobės (Šaltaliūnės) III grupės pilkapynas // ATL 2006 metais. Vilnius, 2007, p. 132–134.
- Szukiewicz W.**, 1900 – Kurhany ciałopalne w Pomorzu // Światowit. Warszawa, 1900. T. II, p. 3–16.
- Šimėnas V.**, 1998 – Dvyliškio (Paraisčių) pilka-

pyno tyrinėjimai 1997 metais // ATL 1996 ir 1997 metais. Vilnius, 1998, p. 161–164.

Tarasenka P., 1928 – Lietuvos archeologijos medžiaga. Kaunas, 1928.

Tautavičius A., 1951š – Kurganai. Trakų r., Jagėliškių apyl., kolūkis „Už Tėvynę“. 1951, LIIR, Nr. 15.

Tautavičius A., 1969š – Riklikų, Anykščių raj. pilkapių 1969 m. tyrinėjimų ataskaita ir radinių sąrašas. 1969, LIIR, Nr. 257.

Tautavičius A., 1970 – Riklikų pilkapių kasinėjimai 1969 metais // Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1968 ir 1969 metais. Vilnius, 1970, p. 53–60.

Tautavičius A., 1970š – Degsnės–Labotiškių pilkapių, Molėtų raj., Dubingių apylinkė, 1970 m. kasinėjimų ataskaita. 1970, LIIR, Nr. 291.

Tautavičius A., 1981 – Taurapilio „kunigaikščio“ kapas // LA. Vilnius, 1981. T. 2, p. 18–43.

Tautavičius A., 1996 – Vidurinis geležies amžius. Vilnius, 1996.

Tejral J., 1992 – Einige Bemerkungen zur Chronologie der späten römischen Kaiserzeit in Mitteleuropa // Probleme der relativen und absoluten Chronologie ab Latènezeit bis zum Frühmittelalter. Kraków, 1992, p. 227–248.

Teodor D. G., 1988 – Considerații privind fibulele romano–bizantine din secole V–VII e. n. în spațiul carpato–dunăreano–pontic // Arheologia Moldovei. Iași, 1988. T. XII, p. 197–223.

Urbanavičienė S., 1995 – Diktaru kapinynas // LA. Vilnius, 1995. T. 11, p. 169–206.

Vaitkevičius V., 2002 – Pilviškių pilkapynas // ATL 2000 metais. Vilnius, 2002, p. 81–83.

Vaitkevičius V., 2004 – Pakalnių pilkapiai (Vilniaus r.) // LA. Vilnius, 2004. T. 26, p. 47–72.

Vaitkevičius V., 2005a – Interpreting the East Lithuanian Barrow Culture // Interarchaeologia. Culture and Material Culture. Papers from the first theoretical seminar of the Baltic archaeologists (BASE) held at the University of Tartu, Estonia, October 17th–19th, 2003. Tartu–Riga–Vilnius, 2005. Vol. 1, p. 71–86.

Vaitkevičius V., 2007 – Santakos pilkapiai (Vilniaus r.) // LA. Vilnius, 2007. T. 30, p. 181–212.

Zabiela G., 1998š – Archeologinių objektų opti-

nio telefono kabelio Vilnius–Utena trasos vietoje 1998 m. archeologinių žvalgymų ataskaita. 1998, LIIR, Nr. 3236.

Бажан И. А., Каргапольцев С. Ю., 1989 – В-образные рифельные пряжки как хронологический индикатор синхронизации // Краткие сообщения института археологии. Москва, 1989. Вып. 198, с. 28–35.

Баран В. Д., Приходнюк О. М., 1990 – Хронология и периодизация // Славяне юго-восточной Европы в предгосударственный период. Киев, 1990, с. 246–254.

Гавритухин И. Ю., 1989 – Кодынские фибулы (Типы и некоторые проблемы интерпретации) // Vakarų baltų archeologija ir istorija. Klaipėda, 1989, p. 78–85.

Иохерь А. А., 1890š – О древностяхъ найденныхъ г. Ген. Лейтен. А. А. Иохеромъ при производстве раскопокъ въ имени Грабялы, Виленского уезда. 1890, Rusijos materialinės kultūros istorijos instituto Sankt Peterburgo archyvas. F. 1, Nr. 185.

Казакевичюс В., 1988 – Оружие балтских племен II–VIII веков на территории Литвы. Вильнюс, 1988.

Покровский Ф. В., 1893 – Археологическая карта Виленской губерни // Труды Виленского отделения Московского предварительного комитета по устройству въ Вильне IX археологического съезда. Вильна, 1893. Отд. II, p. I–XVIII, 1–164.

Покровский Ф. В., 1897 – Къ исследованію кургановъ и городищъ на восточной окраине современной Литвы // Труды девятаго археологического съезда въ Вильне въ 1893. Москва, 1897. Т. 2, с. 138–196.

Покровский Ф. В., 1899 – Къ исследованію бассейна Вилі въ археологическомъ отношеніи (Изъ Трудовъ X. Археол. съезда. Т. I.). Москва, 1899.

SANTRUMPOS

AL – Archaeologia Lituana

ATL – Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje

LA – Lietuvos archeologija

LIIR – Lietuvos istorijos instituto Rankraštynas

PERŠAUKŠTIS-KASČIUKAI BARROW CEMETERY

Laurynas Kurila, Vida Kliaugaitė

Summary

The Peršaukštis–Kasčiukai barrow cemetery (Švenčionys district.) is located about 1 km to the S from the Peršaukštis village, about 1.5 km to the NW from the Kasčiukai village, 0.6 km to the ESE from the E bank of the Sariai lake, in the Peršaukštis forest, alongside the Vilnius–Švenčionys road. The barrows are situated in three groups together containing at least 18 remaining mounds. Supposedly, all three groups are the remainders of a large destroyed cemetery. In 2002–2004 eight barrows were excavated (with the total area of 1446.25 m²) in the 1st northwestern and the 2nd northeastern groups.

The excavated barrows were 6–12 m in diameter and up to 1.3 m high. Some of them had been severely destroyed prior to the excavations. The construction of the barrows was not uniform. Barrows 4, 6, 7 and 9 in the northeastern group were surrounded by pits of various sizes. No regularities in location of the pits were observed, except for the fact that big gaps between the pits in barrows 4, 6 and 7 coincided, perhaps not incidentally, with the orientation of inhumation graves. Inside the pit circle of barrow 9 there was another pit filled in before the erection of the mound. Similar pits underneath burial mounds were also detected in several other contemporaneous barrow cemeteries. Their purpose remains obscure. The available data allow one to suppose that these pits are traces of certain rituals performed during the funeral. The above-mentioned four barrows were also surrounded by irregular stone circles. Some of the stones were placed before building the mound or during the process. Later the slopes of the mounds and the inner sides of the pits were additionally paved with stones, perhaps for reinforcement.

Barrows 1, 2 and 5 of the northwestern group, as well as barrow 3 of the northeastern group were arranged differently from those mentioned above. They were surrounded by small pits arranged in a

regular circle. In barrow 2 all pits formed a continuous ditch. All these barrows lacked stone circles.

On the primary ground surface level of all excavated barrows no typical layer of charcoal was detected. Presumably, no rituals involving fire were performed in the funeral. Beside some barrows, mostly on the outer side of the pits, pole-sites were detected. The available data are not sufficient for their dating or for determining their relation to the barrows. It can be assumed that those pole-sites are the traces of some above-ground wooden structures.

At least seven graves were found in the excavated Peršaukštis–Kasčiukai barrows. Barrows 4 (grave 3), 6 (grave 1) and 7 each contained one inhumation burial. Their construction was typical to East Lithuanian barrows of the 2nd quarter or middle of the 1st millennium. The bodies had been disposed in the centre of the barrows, in the pits dug out prior to the erection of the mound. No remains of coffins were detected. The skeletons had been severely decayed. The deceased were head-oriented to the W or NW. Supposedly, the bodies were all oriented towards one point located about 50–60 m to the W from barrow 7. Some burial items were found in the graves in such a position as they had been worn by the deceased, other grave goods were placed additionally after laying of the body.

In barrows 4 (graves 1, 1A and 2), 6 (grave 2) and 9, cremation graves were found. Grave 1 of barrow 9 was arranged in a large pit dug out before the erection of the mound. The shape and orientation of the pit is the same as that of the inhumation graves. Other cremation graves were dug into earlier barrows containing inhumation graves or between the mounds. In grave 2 of barrow 6 the cremated bones had been simply strewn on the bottom of a pit on the edge of the mound and covered with sand. Stray cremated bones, most likely originating from a destroyed grave, were also found on the surface of this mound.

The remains of at least nine individuals were identified osteologically in inhumation and cremation graves. Individuals of different ages and both sexes were buried in the barrows.

No graves were detected in barrows 1, 2, 3 and 5. The only finds in them are stray cremated non-human bones collected in the pit of barrow 2 and a bell and a ring found in the pits of barrow 3.

Comparatively few burial items were found in the excavated inhumation and cremation graves. Only inhumation grave 3 of barrow 4 is distinguished by rich assemblage of grave goods. In cremation grave 1 and inhumation grave 3 of barrow 4 tanged knives were found. Weapons made a considerable part of the finds. In inhumation grave 3 of barrow 4 and inhumation grave 1 of barrow 6 narrow-bladed battle-axes were found. These graves as well as inhumation grave 1 of barrow 7 contained spearheads (in the grave of barrow 4 two such artefacts were found). In inhumation grave 3 of barrow 4, beside other weapons, there was a shield-boss. Nearby, a small bronze chain ring was found, most likely a part of a shield strap. Parts of clothing and decorations found in the graves are few and unvaried. In inhumation grave 3 of barrow 4 and cremation grave 1 of barrow 9 iron buckles, one in each, were found. Inhumation grave 1 of barrow 6 contained two such items. A large iron chain ring was found in cremation grave 2 of barrow 6. Cremation grave 1 of barrow 9 contained an iron crossbow fibula, while inhumation grave 3 of barrow 4 had an iron pin (?). In cremation grave 1 (part 1A) of barrow 4 an iron bracelet of childish size was found. Among other burial items in inhumation grave 1 of barrow 6 there also was a piece of flint.

According to construction of the mounds and the burial items, the barrows and graves can be divided into three chronological groups. The inhumation graves of barrows 4, 6 and 7 as well as the cremation grave of barrow 9 should be ascribed to the first group. They are related by location of the barrows (situated one beside the other), similar construction, grave orientation towards one point and burial items. The chronological gap between these graves is not significant and they can be considered to be contemporaneous. Their relative dat-

ing is the last stage of inhumation practice and the period when it was replaced by cremation, i.e. from the middle of the 5th c. to the beginning of the 6th c. Domination of warrior burial items specific to this period is observed in the graves. Another feature typical to East Lithuanian Barrow Culture, burial of younger males with richer burial items, is also evident.

The remaining cremation graves are relatively later. Scarce and unvaried burial items provide almost no data on their chronology. Only grave 2 of barrow 6 may be very approximately dated to the middle or the 2nd half of the 1st millennium.

Barrows 1, 2 and 5, which contained no burials as well as barrow 3 with stray finds should be ascribed to the third chronological group. Their construction and artefacts are typical to the 9th–12th c. The mounds without graves are still an unexplained trait of East Lithuanian barrows. They probably embody certain symbolic meanings, perhaps that of symbolic horse burial. Their interpretation as territorial markers is also possible. The empty barrows might have been made after a break of several centuries by a new community that started using the old disposal area aiming in such a way to legitimize their claims to the territory.

LIST OF TABLES

- Table 1. Elements of barrow construction.
- Table 2. Elements of grave construction.
- Table 3. Data of osteological analysis.
- Table 4. Assemblages of burial items.

LIST OF ILLUSTRATIONS

- Fig. 1. Topographical situation of Peršaukštis–Kasčiukai barrow cemetery.
- Fig. 2. Situational plan of Peršaukštis–Kasčiukai barrow cemetery (1st and 2nd groups of barrows).
- Fig. 3. Barrow 3 before excavations (photographed from NE).
- Fig. 4. Barrow 5 before excavations (photographed from S).
- Fig. 5. Barrow 9 before excavations (photographed from N).

Fig. 6. Barrow 2 before excavations (photographed from S).

Fig. 7. Barrow 4 at subsoil level (photographed from SE).

Fig. 8. Barrow 6 at the beginning of excavations (photographed from NW).

Fig. 9. Barrow 7 at subsoil level (photographed from NW).

Fig. 10. Barrow 9 at subsoil level (photographed from SW).

Fig. 11. Barrow 7, stones in the pit on N side (photographed from E).

Fig. 12. Barrow 1, S side at the beginning of excavations (photographed from E).

Fig. 13. Barrow 2 at subsoil level (photographed from SW).

Fig. 14. Barrow 3 at subsoil level (photographed from SE).

Fig. 15. Barrow 5 at subsoil level (photographed from SW).

Fig. 16. Barrow 1 at subsoil level, section of NE pit (photographed from NE).

Fig. 17. Section of N pit of barrow 1, (photographed from W).

Fig. 18. Section of pole-site on NE side of barrow 3 (photographed from N).

Fig. 19. Inhumation grave 3 of barrow 4 (photographed from SE).

Fig. 20. Inhumation grave 1 of barrow 6 (photographed from NNE).

Fig. 21. Azimuths of grave orientation.

Fig. 22. Cremation grave 1A of barrow 4, bracelet *in situ*.

Fig. 23. Burial items of cremation grave 1, 1A of barrow 4:1 – knife, 2 – bracelet.

Fig. 24. Burial items of inhumation grave 3 of barrow 4:1, 2 – spearheads, 3 – battle-axe, 4 – shield-boss, 5 – pin (?), 6 – chain ring, 7 – buckle, 8 – knife.

Fig. 25. Burial items of inhumation grave 1 of barrow 6:1 – battle-axe, 2 – spearhead, 3, 4 – buckles, 5 – flint.

Fig. 26. Socket of spearhead found in inhumation grave 1 of barrow 6

Fig. 27. Burial item of inhumation grave 1 of barrow 7 – spearhead.

Fig. 28. Burial items of cremation grave 1 of barrow 9:1 – crossbow fibula, 2 – buckle.

Fig. 29. Burial item of cremation grave 2 of barrow 6 – chain ring.

Fig. 30. Stray finds of barrow 3: 1 – ring, 2 – bell.

Fig. 31. Plan of barrow 1.

Fig. 32. Plan of barrow 2.

Fig. 33. Plan of barrows 3 (on the left) and 4 (on the right).

Fig. 34. Plan of barrow 5.

Fig. 35. Plan of barrows 6 (on the bottom) and 7 (on the top).

Fig. 36. Plan of barrow 9.

Laurynas Kurila
Lietuvos istorijos institutas, Archeologijos skyrius,
Kražių g. 5, 01108 Vilnius, tel. 261 49 35
el. paštas: kurila@istorija.lt

Vida Kliaugaitė
VŠĮ „Kultūros paveldo išsaugojimo pajėgos“
Piliakalnio g. 10, 06229 Vilnius, tel. 232 46 96
el. paštas: vidak@erdves.lt

Gauta 2008 01 03